

ANDREI ȚURCANU, NINA CORCINSCHI ȘI... HAMLET (Jurnal de lectură)

Vladimir Beșleagă, scriitor

Reflecții foarte subiective pe marginea unui Mega-Dialog foarte provocator

Rezumat: Cartea din mâna lui Hamlet reprezintă un dialog incitant dintre Nina Corcinschi și Andrei Țurcanu. Cartea ne pune la dispoziție reflecții despre literatura noastră, despre poeți și prozatori care nu mai sunt, dar și despre cei actuali, despre generații literare, despre critica literară, despre cenzură etc. Volumul este provocator, curajos, onest și vine cu o nouă perspectivă despre literatura română din Basarabia.

Cuvinte-cheie: literatura din Basarabia, poeți și prozatori, reflecție, dialog.

Abstract: The book "From Hamlet's hand" depicts an exciting dialogue between Nina Corcinschi and Andrei Țurcanu. The book provides us with reflections on our literature, on poets and prose writers who are no more, but also on our current ones, on literary generations, on literary criticism, on censorship etc. The volume is provocative, brave, honest and comes with a new perspective on Romanian literature in Bessarabia.

Keywords: literature in Bessarabia, poets and prose, reflections, dialogue.

05.07.2018

Citind, recitind (desigur, tot mai mult intrigat de lectură) „Cartea din mâna lui Hamlet – Andrei Țurcanu de vorbă cu Nina Corcinschi” (stai că nu e așa – a invers! „Andrei Țurcanu de vorbă cu Nina Corcinschi; precum scrie pe copertă!), ca să mă dumeresc, dar: ce am în față? recunosc sincer că...

Adică: ce recunosc?

Adică: ce am vrut să aflu?

Mai întâi și întâi, de ce: Hamlet? Adică ce e cu acea „Carte din mâna lui Hamlet”? Fuga la volumul „The Complete Works of William Shakespeare”, Oxford, 1949, procurată la Iași cu ani în urmă, recitesc „Hamlet”, ajung la pasajul, în care Polonius îl întreabă pe prințul Danemarcei ce carte citește, acesta îi răspunde în doi peri: „Cuvinte, cuvinte...”, după care urmează răspunsul propriu zis, dar... e în en-

glezește răspunsul, cu echivocuri și subtilități (mai cu seamă că e engleza arhaică)... Atunci, merg, iar la Iași, procur la Anticariatul din Lăpușneanu versiunea românească „Hamlet”, făcută de Petru Dumitriu, 1955, citesc și rămân dezamăgit: Hamlet nu spune titlul cărții, ci doar o întoarce la coadă, în mod ironic, adresându-i-se balaurului Polonius, chipurile, „facete-ai mata din bătrân iar tânăr, dând înapoi ca racul!” Auzi tu? „Să dai înapoi ca racul!” Pe loc mi-a răsunat în gând versul eminescian: „Vai de el, român săracul/ Că tot dă-napoi ca racul!” Evrica! Mi-am zis: iată ce simbolizează numele celebrului și nefericitului prinț shakespearean, pus pe coperta cărții: întoarcerea în timp, Marele Timp Istoric...

Credeți că aici ne-am clarificat, adică, adică am fost satisfăcut de ceea ce am descifrat cu atât greu?

Ba bine că – nu!

Asistând la Gala Premiilor USM pentru anul literar 2017, la care „Cartea din mâna lui Hamlet!”... a fost menționată și la care cei doi au rostit câte un speech de mulțumire, am auzit din partea lui Andrei Țurcanu următoarea vorbă/doleanță: „Aceasta e o schiță pentru o viitoare „Istorie literară a Basarabiei”, ceea ce m-a intrigat și mai mult!

Ce înseamnă: O istorie literară? De ce nu o Istorie a literaturii din Basarabia? Istorie e un studiu, o investigație, o sinteză a procesului literar, așa cum este cea a lui Mihai Cimpoi, N. Manolescu etc., etc.?

Iar probleme! Iar nedumeriri! Pe semne, mi-am zis, am rămas eu de căruță, dacă nu mă pot lămuri în ceea ce, poate, e foarte simplu... Rămâne să caut... Să cercetez. Să aflu... Și ce credeți?

Revenind și recitind prefața cărții semnată de doamna doctor Nina Corcinschi, am găsit explicația/formula/definiția a ceea ce e *O istorie literară*, în opoziție sau, poate, în tandem cu *O istorie a Literaturii*. O spune Dumneaei explicit, pe înțelesul semidoctilor: „Ceea ce a rezultat (din acest Megadialog – V. B.) e mai mult decât un capitol oarecare de *istorie literară* în întrebări și răspunsuri, e o istorie literară de natură sociologică și filosofică. O «istorie literară a Basarabiei» își propunea domnul profesor să scrie cu altă ocazie”. Și concluzia doamnei autoare a Cărții: „Îndrăznesc să cred că a punctat-o în aceste file”.

E un reper, și unul important pentru înțelegerea, dacă nu și pătrunderea până la capăt a substanței/mesajului acestei insolite „Cărți...”.

Credeți că aici s-au epuizat nedumeririle mele, care au premers momentul intrării și cufundării în cu adevărat labirintica structură și substanță a „Cărții...”?

Iarăși – nu!

Vă poftesc să reluați „Cartea” și să vă concentrați privirea asupra celor ce ne spune titlul prin modul cum prezintă cele trei nume:

Andrei Țurcanu cu litere mari de tot;

Nina Corcinschi ceva, cam pe jumătate mai mici:

Titlul propriu zis, inclusiv: Hamlet, de o dimensiune cam la mijlocul celor doi autori...

Să fie doar aceasta din dorința/bunul plac al redactorului (tehnic, artistic)? Responsabil de carte – lector: Em. Galaicu-Păun; coperta Vitalie Coroban.

Iar autor cine e? Scrie în căsuța tehnică:

„Nina Corcinschi. Cartea din mâna lui Hamlet” Ediția I, ianuarie 2017. Deci, cine este autorul „Cărții...”? Așa precum e menționat în respectiva căsuță. Și atunci?

Atunci de ce titlul vine să ne sugereze altceva? Sau, pur și simplu, să ne deruteze? Desigur, ambii sunt autori...

Dacă e așa, atunci se iscă întrebarea: dar de ce stă între ei... Hamlet? E și el... autor? Aici, zic eu, stă tot misterul acestei apariții care, în opinia mea, poate fi numită studiu literar, dialog literar, schiță de istorie literară, culturală, filosofică, socială... Dar și memorialistică, dar și judecată de valoare, dar și... dar și... Și dacă e într-atât de variată și multiaspectuală, incluzând nu doar reflecții și date strict literare ci și mult spirit polemic, impregnat de pasiune, de luptă pentru adevăr, Marele Adevăr al Vieții și Istoriei noastre, de ce nu am fi în drept să admitem că avem în față o nouă formulă de proză-narațiune ce ne aduce înaintea o întreagă epocă din existența acestei lumi, strămtorate și obidite, dar niciodată supusă până la capăt, care este Basarabia?

De ce nu i-am aplica acestei „Cărți din mâna lui Hamlet” calificativul de roman sui generis? Sau de: Reprezență în Doi? Sau de... de... Dialog Androgen?

Dat fiind faptul, că am trăit aceeași epocă, aceleași vremuri la care se referă cu multă competență, pătrundere și măsură de adevăr cel interviuat, profesorul Andrei Țurcanu (eu

aș spune, mai întâi, Omul de mare, dureroasă simțire, profundă, tragică trăire, dar și de o la fel de profundă, dramatică până la tragic formă de exprimare – Poetul „uriașul poet”, așa cum l-a numit pe bună dreptate extraordinarul critic literar A. D. Rachieru), apoi pentru că am în față, alături de el o inteligență și sensibilitate ieșită din comun, care este Doamna doctor Nina Corcinschi, eu, ca bărbat ce (mai) sunt, țin să adopt o modalitate cvasicavalerească și să mă apropii de Carte dintr-un unghi de vedere care poate fi considerat de cineva bizar, dar pentru mine e într-un totuși justificat...

Și anume:

Să pornesc de la Întrebări spre Răspunsuri, deoarece răspunsurile, așa cum am afirmat mai sus, îmi sunt în mare parte cunoscute.

Or, în opinia mea, Întrebările sunt cele care formează, ca să zic așa osatura, că mă feresc de un alt termen – armatura, adică ceea ce constituie structura acestui Megadialog.

O luăm metodic, pe puncte.

Și nu în ordinea punerii lor în „Carte...”, ci iarăși: de la... Coadă!

06.07.2018

Deci, Doamna Nina Corcinschi:

«– Și o întrebare de final: nu vă reproșați nimic în felul în care scrieți și interpretați literatura?».

Răspunde Domnul profesor Andrei Țurcanu:

«– Multe. Îmi reproșez, mai întâi, încetineala cu care reacționez la cărțile bune care merită a fi comentate. Ar fi trebuit să scriu (și n-am scris încă) despre...». Urmează câteva titluri, preponderent din domeniul poeziei, ceea ce constituie, de fapt, genul de bază, în care s-a manifestat în calitate de critic. Iar răspunsul finalizează cu următoarea idee realmente magistrală, care vine ca un cerdac al întregii Discuții: „... de aici vine imboldul pe care îl am în fața textului ce se scrie, de a nu mă repeta, de a nu cădea în autopastișă,

de a scrie altfel azi de cum am scris ieri”. Iată și acordul final al unei conștiințe superioare, responsabilă în cel mai înalt grad de ținută și autenticitatea propriei activități: „Și tot așa, într-o scară fără sfârșit, *din decepții în noi perseverări*”.

Or, acest „Vă reproșați?” și răspunsul „Multe” m-a făcut să-i văd și cum aieva, stând față în față, vii, plini de fervoare și... și să mă simt și eu alături de ei, iar toată convorbirea lor într-adevăr să-mi facă impresia de un Roman-Dialog, precum am cutezat a afirma ceva mai sus. Or, asta e percepția mea, și nu cred că e una atât de hazardată, deoarece ea mă ajută să pătrund în intimitatea textului, Cărții, problemei dezbătute, să nu văd în fața mea doar un dialog abstract, ci două ființe concrete, cu toate calitățile și particularitățile de fire și caracter. Și asta pentru că îmi sunt atât de apropiați și dragi ambii...

Așadar, cu această introducere cam lungită, luăm firul și pornim să-l depănăm, avertizându-l totuși pe cititor că vom continua să fim f. f. subiectivi (am spus-o, nu de la chiar început?), fără a respecta vreo ordine rigidă, prestabilită, pentru că, vezi bine, nu avem în fața noastră un tratat academic, încetăramat, ci o Dispută amicală, la care asistăm și noi, eu, scriitorul acestor rânduri, și dta, cititorul (să nu uităm nici pentru o clipă că există și un al patrulea – Hamlet!).

Mai întâi, mi-i imaginez pe Andrei și Nina, la mesele din biroul lor de la Institut, în atmosfera degajată, ore lungi, timp suficient pentru unul de a-și rândui gândurile pentru a le adresa celuilalt, și altul a și le cerne pe ale sale, ca să le expună drept răspuns. Zice dna Nina, în prefață: „Idea unei cărți de interviuri cu Andrei Țurcanu mi-a venit în lungile discuții pe care le-am purtat cu domnul profesor la sectorul de literatură contemporană al AȘM, unde eram colegi”.

Colegi? Da. Dar între ei decenii lungi diferență de vârstă. Unul, senior, în al șaptelea

zecime a vieții – altul/alta mai la jumătatea anilor trăiți de colegul bărbat. Da, el Bărbat, ea – Femeie! Și cine avea să aibă inițiativa acelor „lungi discuții” dacă nu Ea, Femeia? Că ea e mai iute, mai energică, pe când Dânsul e cam „încetinit”, așa cum o recunoaște el însuși... Și apoi cum era să fie altfel, dacă Dânsul și-a trăit mai toată viața sub un regim opresor, a avut atâtea de suportat, pe când ea a venit pe lume mai târziu și e atât de curioasă să afle ce-a fost înaintea ei? Ce-a fost? Cum a fost? De ce a fost așa cum a fost?

Așa a fost concepută, așa a luat naștere această minunată „Carte”..., care... care ne mai și adie că ar avea ceva în comun cu enigmatul prinț al Danemarcei...

De ce această aluzie?

Vom reveni la ea ceva mai târziu.

Acum să vedem cum debutează Disputa, pentru că nu e un simplu amplu Interviu, Megadialog, așa cum i-am zis, ci... e chiar o Dispută! Rămâne doar să te pricepi a citi printre rânduri!

Țin să reamintesc cititorului, că mă voi referi (concentra preponderent la Întrebările formulate de Doamna doctor Nina Corcinschi, și mai puțin sau aproape deloc la Răspunsurile oferite de Domnul profesor Andrei Țurcanu. De ce? Pentru că ele îmi sunt aproape toate cunoscute, atât din studiile sale, cât și din viața ce-am trăit-o împreună... (Poate doar... uneori... voi lansa vreo replică, mai mult sau mai puțin inoportună).

Ce vrea să știe colega Nina?

1. «Domnule profesor Andrei Țurcanu, să începem interviul nostru cu o întrebare foarte „încăpătoare” despre fenomenul literar de „subt vremile” de tristă pomină. Așadar, dacă am vorbi metaforic despre literatura noastră din perioada comunistă ca despre un labirint, din ce „materii” și „stofe” ar fi trebuit să-și confecționeze „aripile” scriitorul-Dedal pentru a găsi Calea?».

Răspunsul dlui Profesor îl aveți în carte,

eu, însă, așa cum ziceam, mă voi referi la... întrebare. Or, întreb și eu, la rândul meu de ce: „metaforic ca... despre un labirint”, dacă există două abordări a procesului literar? Asta după academicianul Mihai Cimpoi, care în a sa *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia* optează pentru modelul „Catedrală”, iar nu pentru cel al „labirintului”. Nu cumva Dna Corcinschi a vrut să spună că ipostaza de Sacerdot, pe care și-a asumat-o dl academician procedând la investigarea respectivei literaturi este depășită și că e timpul să vină un Salahor/cârțiță care să cerceteze acest cu adevărat „labirint”... (Este sugestia mea – V. B.).

Altă întrebare:

2. «– Care a fost, în esență, rolul (nedeclarat) al Cenzurii? Cum interacționa la propriu KGB-ul cu literatura?».

La răspunsul ce urmează din partea celui interviuat pot adăuga doar două momente-cheie: pe timpul Stalinismului orice scriere considerată antisovietică se solda cu executarea fizică (rar: încarcerarea) a autorului, mai târziu cărțile (manuscrisele) erau fie date la cuțit, iar autorii supuși blamului, expulzați din URSS...

3. «Impactul artistic al prozei anilor '60 periclita oarecum sistemul, nu-i așa? „Aripile de zbor” ale romanului depășeau, prin Busuioc, Beșleagă, Druță, Vasilache, toate îngrădirile ideologiei de stat. Acest avânt creator trebuia de urgență bruiat».

07.07.2018

Desigur, întrebarea ...întrebarea... întrebarea...

Dar, citind mai atent, constat că nu e o întrebare, ci... ca și cum o continuare a celei precedente, vizând Cenzura... Totuși, odată ce e un interviu, s-o luăm drept o întrebare și... și... și... Cum ar fi fost să sune? Iată că îmi vine în minte anume în această ordine de idei (referitor la proza anilor '60) o Întrebare (cu literă mare) formulată de Ioan Holban (Iași) în

„Istoria literaturii române de azi” atunci când se referă la romanul unuia din autorii enumerați de dna Corcinschi. Anume: „Cum a fost posibil să apară o carte ca aceasta?” Ceea ce ne trimite la contextul social-politic, ideologic, cultural din acei ani '60. Așadar, cum a fost posibil să apară acea proză?

Așa, zic eu, ar fi fost să urmeze întrebarea.

Ca un intrus ce sunt în Dialog, mă insinuez și, pe lângă răspunsul ce-l dă dl Profesor Țurcanu, adaog: anii '60, când apar acele romane au fost ca o... o încununare, o sinteză cu adevărat remarcabilă a procesului literar din Basarabia; care, zic eu, a avut o perioadă de gestație de mai bine de un deceniu; răstimp care a fost denumit epoca poststalinistă, ieșirea din chingile proletcultismului ce-a dominat până atunci, or, poate și numită acea perioadă și prima epocă de renaștere națională în cadrul sistemului sovietic totalitar, care se văzu nevoit să slăbească (pentru o vreme frâiele!); timp în care s-au produs evenimente/șocuri sociale de mare anvergură și rezonanță, cum ar fi distrugerea bisericilor și mănăstirilor, atacul furibond asupra intelectualității și culturii naționale (ambele în 1959 – celebra Plenară a CC din Octombrie), ani când forțele vii ale națiunii trezite la viață s-au acumulat și au explodat în zilele istoricului Congres al Uniunii Scriitorilor din octombrie 1965...

Mai concret: acele fenomene literare pe care le numim astăzi proza anilor '60 au fost fructul acelor energii creatoare...

Amintesc aceste detalii, dat fiindcă fenomenul ca atare nu poate fi explicat fără a ține cont – a lua în calcul climatul social-cultural...

Dar... dar... iată că era să-mi scape un factor, și încă unul fundamental. În acei ani (1957-1959), grație faptului că a slăbit presiunea ideologică, literatura din Basarabia a devenit una cu literatura română luată în ansamblu, prin editarea de autori, dar și prin contacte scriitoricești personale... În acei ani cititorul basarabean a avut acces liber atât la

cartea editată în Țară, care se difuza la Chișinău, cât și să profite de abonamente la presa periodică de peste Prut. Iar ca cititorul de astăzi să poată să-și imagineze, ba chiar să guste ceva mai substanțial din atmosfera acelor zile și ani voi aminti că anume atunci a renăscut marea și sfânta idee a revenirii la Patria-Mamă... Și asta nu doar în sânul populației, ci și a unei părți din elita politică națională, atâta câtă era... Istoricii de astăzi au depistat documente în această privință, așa că ele pot fi consultate. Și a fost atât din partea Chișinăului, cât și a Bucureștilor: „Basarabia să revină la România”! O cerea atât Ceaușescu la întâlnirile sale cu Brejnev, dar o exprima și poporul simplu, precum s-a exprimat o bătrână: „Basarabia să se întoarcă la curul mâne-sa!”, după cum am reținut această vorbă lată din chiar gura unuia dintre autorii romanelor anilor '60, care, desigur nu altul era decât Vasile Vasilache...

Apropo, în afară de cele 4-5 romane câte au fost și sunt adesea enumerate, în acei ani au mai fost scrise și editate câteva, acum complet uitate. Anume: *Umbra comorilor* roman satiric de Arhip Cibotaru, *Trenul cu un singur pasager*, roman despre deportări de Pavel Starostin, *Două surori* roman erotic de Vladimir Belislov...

Și un al doilea apropo.

Presiunea cenzurii oficiale asupra procesului literar – publicarea de texte, de cărți sau interzicerea acestora, blamarea în public – a revenit în forță către anul 1968, iar mai teribil la începutul deceniului următor.

Ultimele victime ale satărului ideologic s-au produs anume în acel an: nuvela Lidiei Istrati Îngăduie, *omule*, apărută în „Nistru” și calificată drept denigratoare, autoarei retrăgându-i-se dreptul de semnătură; povestirea lui Serafim Saca Întoarcerea noastră-de-o clipă, pusă la index...

4. «Aceasta ar fi ultima și cea mai importantă miză a Puterii – *autocenzura*, adică depersonalizarea scriitorului, automutilarea

personalității sale. În acest labirint închis, cu direcții rectilinii, n-au existat niciun fel de modalități paradoxale de a respira liber? O disidență asemănătoare celei a lui Adam Michnik sau Paul Goma n-am avut, dar așa-numita rezistență prin cultură ce forme a luat la noi?».

8-9.07.2018

Autocenzura, zic eu, nu este/ar fi decât un termen eufemistic, inventat de același regim opresiv pentru a camufla metodele de corupție și mutilare ale conștiinței scriitorilor, lipsindu-i de darul divin al libertății de creație. Ca să fiu mai concis voi recurge la alți doi termeni, chiar dacă de natură obscenică, dar atât de expresivi și exacti! Anume: viol și prostituare. Or, dacă cenzura era un viol asupra scriitorului, atunci autocenzura însemna... auto-viol sau, mai propriu – prostituare! Da, da!

Pro-sti-tu-are!

Scriitorul el însuși, ca și cum benevol, se ... auto-violă!

Desigur, pentru a obține acest efect regimul/sistemul recurgea la diverse metode și procedee parțiale, care să-l determine pe așa zisul individ-om de creație să se comporte (să activeze exact așa cum avea nevoie acel regim-sistem!)

Cum o făcea?

Prin vechile/străvechile strategii de corupție.

Anume: oferirea de avantaje, beneficii, încurajări etc.

Care erau acestea?

E greu să le enumerăm pe toate.

Mai întâi ar fi cel al dreptului de a fi... publicat, bineînțeles. Dar pentru asta așa zisa operă trebuia să urmeze întocmai dogma realismului socialist!

Apoi... Apoi vin altele, consecințe ale primei, cum ar fi tirajele și onorariile. Dar tiraje, nu glumă! Respectiv, onorarii... Dacă e să amintim doar de poezie, aici calculul se făcea după ...rânduri...

Ha-ha-ha!

Ca să vă dați seama amintiți-vă versurile în scară ale celebrului poet sovietic Maiakovski și veți înțelege mai ușor. Ori, așa precum îmi amintesc eu, un vers costă de la 1 rublă 20 cop. până la... 1-60, 2 ruble și cât o mai fi fost acolo, conform rangului și locului autorului zis... poet în cadrul sistemului... Un „clasic” al literaturii sovietice moldovenești, d. e. ca Em. Bucov profita de cel mai înalt preț!

Dacă un debutant putea fi remunerat cu nici o rublă de vers, „clasicul” hăpăia de câteva ori mai mult, astfel încât, într-un an editura „Literatura artistică” de pe vremuri s-a văzut nevoită a oferi respectivului specimen întreg bugetul anual pentru un op al lui, astfel că în acel an nu a mai avut cum să editeze nicio carte a vreunui începător...

Ei bine, tiraje și onorarii...

Dar casele de creație, pe care regimul le pune la dispoziția scriitorilor? Erau unii – și destul de mulți – care activau la acele așa zise case de creație, care erau ca niște aziluri, în același timp case de... plăceri – cu jumătățile de an, ba și mai mult!

Să nu uităm și de alte beneficii: rând pentru obținerea de apartamente, care toate atunci erau de stat! Veneau apoi premiile! Veneau tot felul de decorații, distincții...

Și marea ispită pentru un om de creație – Gloria!

Gloria literară, desigur: scriitor al popoului, laureat al premiului de stat...

De-pu-ta-ți în Sovietele Supreme ale Republicii și Uniunii Sovietice! Ți se întunecă mintea numai cât stai să-ți amintești ce de-a tentații îl pândeau pe bietul om cu vocația de scârța-scârța pe hârtie!

De cealaltă parte, pentru cei care cutezau a nu se conforma acestor momeli materiale, pentru cei care rămâneau fideli vocației lor de luptători pentru Marele Adevăr al Vieții, era pregătită o altă cale, îi aștepta un alt destin: respingerea de către reviste și edituri, absența

legăturilor cu publicul cititor, lipsa mijloacelor elementare de trai, iar dacă mai reușeau ca prin minune să se vadă scoși la lumină, imediat erau retrași din circuit, dați la cuțit (desigur, cărțile), iar ei blamați de la toate tribunele și la toate întrunirile publice cu tentă propagandistică, cele care pe acea vreme nu se mai terminau niciodată!

Așa cum s-a întâmplat cu cartea *Săgeți* de Petru Cărare, în care a fost depistat (după ce ajunsese în librării) un poem subversiv, antisovietic, despre regimul colonial care era URSS. Se numea „Oaspete nepoftit” și avea subtitlul: „Din lumea colonialismului”. Și versurile lui Cărare: cartea a fost ca o gură de aer pentru lumea cititorilor, care îi memoriza și cunoștea versurile pe dinafară... Și azi mai întâlnim persoane, care-i recită poemele, fie în troleu, fie cu diverse ocazii. Cărare a fost și rămâne un adevărat disident, neîmblânzit critic al regimului sovietic de ocupație. Ascultați (citez din memorie):

„Noi avem un hoț în casă,
Noi cu hoțul stăm la masă.
Ne-a ieșit mai ieri în cale
Cu idei și cu pistoale.
Și să vezi tu noutate:
Cere ca să-i zicem frate!
Dar să-i dai în loc de pită
Un calup de dinamită!”

P.S. Nu știi dacă Adam Michnik a scris așa ceva, dar de Goma nu am nicio îndoială, numai că Petru Cărare este adevăratul nostru disident!

P.P.S. Adevărat, cei mai mulți „creatori de opere” au mușcat nada, astfel încât anii '70 au fost un timp al marasmului literaturii din Basarabia.

5. «Și totuși, nu vi se pare că evazionismul, ca refuz strategic al comandamentelor oficiale și replică (fie și cu voie de la poliție) la mimesisul „estetic” doctrinar a însemnat deplasarea de accente de pe realitatea controlată politic

sub toate aspectele, pe dimensiunea umanului aureolat de inocență și de un soi de jubilație romanțioasă la Nicolae Dabija sau de jocul pur al imaginației la Leonida Lari în *Piața Diolei*? Această formă liberă de poetizare a lumii nu reprezenta oare un risc pentru ordinea ideologică a sistemului?».

10.07.2018

Nu prea pricep cum se conjugă „evazionismul”, un termen, după mine inadecvat în acel context social-politic și cultural, dacă nu chiar inventat (așa o fi să apară de la o distanță nu doar de decenii, ci chiar de generații!), zic, ce relații ar putea să aibă cu „jubilația romanțioasă” a lui N. Dabija sau cu „jocul pur al imaginației la Leonida Lari? Dar fie, îl acceptăm, cu sensul de opoziție ideologie oficială. Or, poezia autentică dintotdeauna s-a ocupat de general-umanul din om, poezia angajată politic încetează de a mai fi ca atare – e simplă versificație!

Întrebarea, însă, mi-a amintit o situație din acei ani la care se referă dna Nina Corcinschi. Eram unul din conducerea USM de atunci, era începutul anilor '70, începuse epoca marasmului be-bist („brejnevo-bodiulist”) și, după cel de al treilea congres (1965) se perindară ani și ani și nu apărea nicio carte a vreunui tânăr scriitor. Acalmie. Rutină. Baltă în toată regula. Tineretul fremăta. Editurile (de fapt, editura, că una exista) nu catadixeau să rupă tăcerea... Atunci, se pare că la inițiativa unuia dintre activii editori, care era redactorul-șef Boris Movilă, am decis să încercăm a mișca pietroiul inerte din loc.

Cum am procedat?

Se manifestase în ultimul timp cu strălucite poeme, de o ținută aparte, Marcela Benea. Apăru în periodice și – tot așa dispăru...

Unde este?

Ce-i cu Marcela?

Împreună cu dl Movilă și mai cineva, care pe semne cunoștea unde s-a aciuat tânăra poetă, mergem în satul, în care activa

ca profesoară de limbă și literatură (Buțeni – Hâncești, pe atunci Kotovsk), o găsim la o gazdă cam întunecoasă... Așa timidă, delicată, nici nu era în stare să scoată o vorbă când ne-a văzut călcându-i pragul...

În fine, am convins-o să selecteze un grupaj de poeme, ca să fie prezentate la editură... Astfel, carul s-a urnit din loc – a fost pus începutul unei serii – modeste, într-un format minuscul, volum așijderi – cu sigla „Debut”...

Acum, după ani, nu mai știu a câta la număr a apărut poeta noastră în acea serie – contează momentul surprins aici...

Și mi-a mai răsărit aici în memorie un detaliu, care-l privește direct pe editorul Boris Movilă – așa cum scriitorii deveniseră suspecti în fața regimului, așa cum numai se prefac presingului ideologic, dânsul care avusese ideea (desigur, împreună cu Uniunea!) publicării tinerilor, adică a generației care avea să se numească după un poem al lui Nicolae Dabija „generația ochiului al treilea”, zic, ca să se justifice în fața mahărilor ideologici că-i publică, pasă-mi-te, pe niște „evazionști” știți cum proceda?

Da, da, acel bine intenționat; sincer prețuitor de literatură... Zicea așa către tinerelul sau tinerica ce depunea manuscrisul la Editură:

– Ca să treacă... Scrie și mata acolo un poemăș despre... despre Lenin... despre... despre partid... despre... despre Puterea Sovietică. Și tânărul/tinerica ce făceau? Ei, care visau zi și noapte să se vadă ieșiți în lume, să-și țină în mână cartea (care: carte? o cârtică, o părere de carte, cât palma de mare), până la urmă se lăsau convinși și... scriau... Scria un poemăș despre Lenin... despre partid... despre frăția cu poporul rus... Întocmai așa cum cerea acel Lenin, acel partid!

Nu era și asta o metodă de corupție a talentelor?

Una extrem de perfidă, dacă stai să te gândești...

Iar acel Boris Movilă a mai activat, la fel redactor-șef, și la Moldova – lui... Și acolo că-uta să susțină cadrele naționale... Dar tot așa, cu „Fă și mata ceva... cu Lenin, cu partidul... ca să treacă!”. Târziu încoace, după ce s-a dărâmat sistemul, ajuns și el bătrân ca vremea, dar ținându-se încă bine, pe la întrunirile Frontului Popular lua cuvântul, se referea la activitatea lui în domeniul literaturii și cinematografiei, ca la una diversionistă, dar, vai! nu era...

P. S. În același context.

Despre Leonida Lari și poezia ei. *Piața Diolei* venea cu o cu totul altfel de expresie poetică. Într-un total contrast cu ceea ce dădeau la lumină colegii ei de generație... Mistică, transcendență... O lume bizară... Desigur, în contextul nostru de atunci... Nu, editura nu accepta așa soi de poezie! În ruptul capului...

Și atunci ce-a făcut Leonida?...

Apropo, ca și titlul cărții ei cu „Diola”, poeta însăși și-a luat un pseudonim bizar! Parcă să fie femeie – Leonida, dar parcă bărbat – Leonida! Și pe de asupra Lari, pe când toată lumea o știa de Liuba Tuchilatu!

Ha-ha-ha!

Din tuchilată s-a dovedit a fi cea mai rebelă dintre poeții tineri...

Pe scurt: blocată!

Nu e acceptată!

Respinsă categoric!

Dar o fire ca cea a Leonidei nu va da îndărăt în fața niciunui obstacol. Merge cu manuscrisul la Andrei Lupan, cu adevărat lupul literaților în cadrul sistemului totalitar. Lupan, cel prudent, arhiatent, nu rezistă fascinației tinerei autoare și – o miluiește cu o prefață care-i deschide calea spre editură – editare.

Așa era pe vremea aceea: să te ia pe răspunderea lui o somitate. Da, a apărut și Leonida cu Diola ei... Tot în seria „Debut”...

Iar Lupan ce scria în prefața lui? Ceva foarte aparte, lucruri care nu se mai pomeniseră în practica literară (a terminologiei literare), venind din cu totul alte timpuri și alte

lumi. Am reținut (pentru că m-a impresionat într-un mod aparte) acel calificativ, acea formulă, acea paradigmă în care bătrânul poet încadra poezia tinerei sale colege.

„Teatru inferior” – așa era categorisită creația Leonidei... Nu știu dacă îi aparținea chiar lui, seniorului Lupan, sau, poate, s-o fi consultat cu alți colegi de vârstă, mult mai pregătiți în ale teoriei literare (Lupan era agronom de meserie!), dar a promovat un talent cum a procedat și cu atâția alții, care au bătut la poarta conștiinței lui...

6. «O literatură, vreți să spuneți, cu mize incerte, autistă la sirenele realității, dar mai ales la problemele acute ale omului? Libertatea, de fapt, era una de colivie?».

11.07.2018

– Așa e, cum bine și pe larg spune dl Profesor. E tocmai ceea ce am afirmat și eu anterior: de la «viol» la „Prostituare”. Puțini au rezistat...

7. «A avut Basarabia sovietică literatură de sertar? Ca alternativă de a rezista, ca șansă unică de a supraviețui?».

– Exact: vreo trei cărți... Dar a avut cărți-martiri... Asta ar trebui să nu o uităm. Cărți-„curve”, dar și cărți-„martir”. Sau, poate, doar... martirizate. Și asta pentru mediul nostru închis, carceral denota ceva, dacă nu chiar mult. Volumul *Săgeți* de Petru Cărare e cel mai elocvent exemplu de carte asasinată!

Aici ar fi locul să vedem cum funcționează controlul/presingul ideologic asupra creației și tipăriturilor după ce regimul declarase sus și tare că a fost abolită cenzura.

Filtrul (slalomul) se preconiza a avea câteva etape (fapte). Mai întâi, ca să înainteze spre faza finală – editarea – un manuscris trebuia să apară în presa periodică: ziar, revistă. După care mergeai cu opul tău la Uniune, unde activau așa-ziii consultanți literari reprezentând secțiile respective: proză, poezie, dramaturgie, eseistică, critică literară, literatură pentru copii...

După care înaintai, dacă desigur aveai norocul să răzbați prin aceste filtre – mergeai cu manuscrisul la Editură... Dar, stai! Era să uit: la ziarul sau revista cutare (că numai una exista!) funcționau așa zisele colegii de redacție, care luau în discuție opul prezentat – și nu era o persoană-două, ci vreo 5-7 și fiecare cu gustul și opinia lui...

Să vedeți ce vigilență!

Să vedeți ce spârcluială pe la acele colegii!

Bun, ai ajuns la Editură.

Și aici nu scăpai de discuții – păruială!

Uf! Că greu îmi e să-mi mai amintesc cele vremuri...

Credeți că aici se încheia calvarul apariției și existenței unei cărți?

Vreau să zic a înaintării ei către Măria sa Cititorul?

Ba bine că – nu!

Să ne imaginăm că, printr-un miracol – a răzbit cartea – Sărmana Carte! – prin toate cele strâmtori și a rezistat la cele spârcluieli (imaginați-vă, ce a mai rămas din ea, așa cum a fost visată și realizată de autor!), a ieșit de sub teascurile tipografiei, iar de aici – în librării...

Urrraaa!

Avem o carte nouă!

Îngăduie, măi nene, nu te bucura că-i prea devreme – dincolo de librărie te mai aștepta un băgător de seamă – era Spânul!

Cine era acel personaj?

Nimeni nu putea să-l cunoască. Pentru că dacă la editură se practica așa numitele recenzii incluse, adică de uz intern, care, până la urmă ajungeau cunoscute de bietul și mult pătitul autor, acel ochi al Spânului era absolutamente secretizat.

Ce vreau să zic?

Asta vreau să zic.

Și aduc spre cunoștința memoriei următorul episod.

Activam la revista „Nistru”... Participam la discuții asupra manuscriselor. Apare o carte a unui coleg, după ce trece peste toate hopurile,

și ajunge în librărie.

Brusc zbârnâie telefonul.

Ridic receptorul.

– Alo... Da... Eu sunt...

Vocea de la celălalt capăt al firului:

– Cutare cutărică... D-voastră n-ați dori... Știți, a apărut o carte... (și numește anume acea tipăritură de care ziceam ceva mai sus)... a apărut o carte și noi am vrea să vă rugăm să ne faceți un fel de... o părere... o recenzie...

– Ce: recenzie! Explodez eu. Dar cartea a apărut și se vinde în librării. Am participat la discuțiile asupra ei...

– Da, urmează vocea... A apărut... E în librării... dar știți... noi...

Aici iar explodez...

– Cine: noi? Care: noi?

– Noi... De la Comitetul pentru Edituri și Comerțul cu cărți...

– Ei, și? Ce vreți de la mine?

– Să ne scrieți o... o... o părere asupra cărții...

– Nu scriu nimic! Nu scriu! ripostez f. su-părat de o asemenea abordare.

Vocea de la capătul celălalt se mai rușinează parcă... Dar urmează pe același ton insistent:

– Da, vă înțelegem... Dar n-o să afle ni-meni că Dvs ați scris ... recenzia... părerea... Afară de asta o să vă remunerăm – o să vă plătim bine...

N-am scris.

Nu m-am lăsat remunerat-plătit bine.

Alții s-au pretat...

Așa au pățit-o „Săgețile” lui Petru Cărare... Și nu numai cartea lui – și ale altora.

Or, în afară de cărțile de sertar, care au fost puține, sub vechiul regim au existat și cărți-martir, lucru care nu trebuie uitat în veci!

8. «Aș vrea, dle profesor, să discutăm o problemă mai delicată pentru literatura română din Basarabia postbelică, existența (sau alternanța) ei între *disidență* și *oportu-nism*, între manifestările rebele de creativitate

ale scriitorilor noștri și plierile lor (auto) ani-hilatoare».

– Aici, ajuns la acest moment-întreba-re-răspuns, ar putea intra într-o anume pole-mică cu dl Profesor. Mă abțin și zic: să trecem la următoarea întrebare, doamnă Nina, după care să schițăm unele opinii la ambele.

9. «Așadar, între alb și negru e mai mult gri decât am putea bănuî: Astăzi, eșecurile lite-rare sunt puse toate de-a valma, pe seama sis-temului sovietic opresant. E subtilă observația Dvs precum că în creația multor scriitori din perioada sovietică se dezvăluie, pe lângă un fenomen al închiderilor programate de sistem, și nu proces de închideri personale, ce include lașități scriitoricești, dar și un talent insuficient cultivat. Experiențele de alunecare benevolă a unui parcurs literar viguros în hăurile neanti-zării ideologizante și apoi revenirea la vechile unelte, urmată de noi căderi libere în dogmă, reprezintă un fenomen social psihanalizabil. Dvs, care veniți din background și-l cunoașteți sistemic, din interior, ați urmărit cum s-au cre-at mitologiile literare despre „diversionismul antisovietic” speculat de unii cu bună știință pentru o posteritate literară eroică. V-aș ruga să Vă referiți mai pe îndelete la acest capitol».

12.07.2018

– Recurgând la paralela/metafora „David vs Goliat”, doamnă Nina ai reușit să-l provoci, dar bine de tot, pe dl Profesor. De data aceasta răspunsul Domniei Sale este unic, cum să-i zic? exploziv? violent! furios chiar? (Deși o zice foarte eufemistic: „mă apucă o tristețe fără hotar”). Încerc să-mi explic motivul pro-fund, psihologic al unei asemenea reacții și... nu prea reușesc. De bună seamă, sunt adunați aici autori, dar și cazuri de diferite nivele și forțe de creativitate, care însă toate au avut loc în același sistem, fapt care, însă, nu e corect să fie puse ca și cum la același numitor comun! Aici se cuvine să ținem seama de nuanțe și subtilități, ca să nu ajungem a-l plasa pe Cos-

tenco alături de... Cutasevici. Or, mitopoetica personală (fabricarea de „mituri retrospective”) este o slăbiciune a branșei oamenilor de creație, în special, a scriitorilor răi cine rezistă unor asemenea tentații...

Ajuns aici unii zic: dar bine, bine? A mai abordat cineva la noi până astăzi acest subiect al istoriei literare? Nu cunosc alta – este prima tentativă de a face lumină asupra fenomenului. Și deși am și eu părerea mea, care nu coincide întru totul cu cea a domnului Profesor, consider că este oportun a fi pusă în dezbatere publică, spre a mă exprima astfel.

Laudă ție, doamnă Nina, că ai avut ideea inspirată de a aborda problema, deși, o spui direct în prefață: „Am convingerea că multe din cele spuse în această carte vor agasa lumea literară de la noi”. Ai avut dreptate, ai prevăzut corect, dar vorba e că „lumea literară de la noi” e, ca de obicei, cam inertă. După apariția volumului singurul care a dat o replică pe măsură a fost dl Eugen Lungu, despre care controversă mă voi pronunța la locul cuvenit...

Acum să revin la ceea ce ziceam mai sus: „încerc să-mi explic motivul profund, psihologic” al unei asemenea reacții... Consider că factorul fundamental al unei asemenea aprecieri dure, chiar categorice formulate în adresa unor autori a fost valoarea, forța talentului acelui sau altui scriitor. Este foarte adevărat: talentul primează... Numai că în condițiile acelui regim opresant mai contau și alte calități: Caracterul, curajul, verticalitatea morală... Or, atunci când citesc la dl Profesor despre George Meniuc: „E, totuși, un autor minor”, mă simt oarecum întristat... Sau, ceva mai sus: „... au suportat ani buni de pușcărie pentru gerontofilia unui libido scăpat de sub controlul rațiunii și întâmplări scandaloase fără nicio atingere cu litera-

tura”. Asemenea afirmații rămân în suspans și nefiind concretizate, ajung a suna ca simple declarații... Or, lamentațiile lui G. Meniuc îmi insuflă mai curând ideea de un destin tragic, asemenea căruia am avut atâtea sub povara vremurilor de atunci... Nimeni nu poate ști ce evoluție ar fi parcurs și Meniuc, dar și Deleanu.

Iată, dar, că m-am angajat în ceea ce s-ar putea numi „polemică”, dar... nu este! Doar o diferență de opinii.

De ce așa?

Pentru că ... să nu uităm: Cine formulează aceste afirmații și aprecieri? Nu un intrus. Nu un veleitar.

Este Andrei Țurcanu, criticul literar de mare probitate, poetul de un excepțional talent, omul de cultură de rară diversitate, el, care a trăit prin suferință, alături de cei pe care, să zicem așa, cutează a-i judeca, a îndurat întreg arsenalul de suplicii, de creație, și morale și simplu omeneshti...

Numai unuia ca Domnia Sa i se îngăduia să spună/să rostească/să treacă pe răbojul istoriei aceste dure, triste, foarte triste adevăruri...

Și acum câteva momente din propriile păreri și amintiri, legate de acest subiect.

13.07.2018

Dar, mai întâi, să expun câteva idei, ce mi s-au arătat în chiar aceste zile, mai exact astăzi (pe data de 13, fire-ar să fie!).

Așa mi-a zis un glas tainic la ureche: odată ce e, în intenție, o Carte... pardon: O istorie literară a Basarabiei, atunci se cuvine să încapă în ea nu doar lucruri/ fapte/ judecăți etc., care se referă la scriitori și aliații lor ci... ci și tot ceea ce e mai important în acea Istorie, lucruri/ întâmplări/ fapte ce s-au manifestat prin intermediul scrisului/literelor/graficii...

Dacă e așa atunci apar mai multe fapte/ întâmplări/ manifestări ce merită a fi consemnate...

De unde și... în ceea ce privește activitatea/ creația/ munca propriu-zisă a unor autori s-ar cuveni să fie apreciată... diversificat. Ce e valoare estetică, ce e valoare literar-lingvistică, și ce e valoare culturală... Pentru că hai să ne gândim pe așezatele la ce valori au adus anumiți autori care s-au manifestat în cadrul regimului totalitar? Au oferit ei opere de o autentică valoare estetică? Ceva, ceva ne-au lăsat... Dar dacă ne gândim la lupta lor în acel sistem draconic... lupta pentru readucerea moștenirii literare, a clasicilor? E o faptă meritore, ce nu le-o putem contesta! Dar lupta pentru adevărata limbă literară, zic eu și denumită atunci inadecvat „moldovenească”, cu alt alfabet – dar o limbă viguroasă! O limbă de mare forță expresivă! În fine, Aleea Clasicilor... Da, cu scriitori doar din vechea Moldovă, dar a fost un început de curaj! De mare curaj...

Astfel, dacă revenim la Meniuc și Deleanu, chiar dacă nu au realizat opere de o valoare estetică rezistentă (asta, la cerințele noastre de azi), totuși au practicat o limbă elegantă, cursivă, expresivă...

Ceea ce pentru noi, cei de atunci, era o avere! Era un progres... Noi cei intoxicați de primitivisme proletcultismului și a linghii moldovenești ciobănite!

Ei bine, trecem la cele anunțate anterior: le voi enumera pe scurt, punctual.

Se construiește un edificiu în centrul orașului: Casa Telefoanelor. Și iată că muncitorii care au amenajat firma luminiscentă, ajungând la cuvântul cheie ortografiază: TELEFOANE!

Scandal!

Mare tărbăoi!

Tot sistemul ideologic, cu armata lui de vigilenți, țipă. E scris Românește! Jos firma! Jos cuvântul terorist.

Ce urmează?

Se scrie așa cum cerea regimul:

T E L E P H O A N E !

Alt caz memorabil.

Combinatul de tutun din Chișinău emite o nouă versiune de țigarete, pe care o denumește... Cum credeți că-i zice?

D A C I A.

Scandal!

Mare tămbălău!

Naționalism sadea!

Și stocul de țigarete cu denumirea diversionistă/ naționalistă DACIA ars/ distrus/ nimicit!

Într-una din nopțile anului 1972 apar pe mai multe ziduri din orașul Chișinău inscripții scrise cu litere latine care vizează politica șovină, antinațională a potentatilor vremii, cerând ca să nu fie ultragiate cadrele naționale, condamnând politica șovină de rusificare și asimilare...

Cine erau temerarii care au procedat la atare gesturi de mare curaj?

Două tinere: una studentă la Colegiul de medicină, Lilia Neagu, și a doua o elevă de clasa 9 de la școala medie nr. 1, Antoseac...

E un fapt demn de a fi amintit într-o Istorie Literară a Basarabiei?

Eu consider că: da.

Pentru că e o manifestare prin... litere, prin scris, prin cuvânt! Și mai mult: prin scris românesc!

Dar fapta de mare răsunet (nu atunci, mai târziu s-a aflat) care s-a soldat cu un proces de judecată, cu condamnare a câteva persoane la câte șase ani de detenție, între care a fost gre-

tatul Gheorghe Ghimpu, Alexandra Șoltoianu, Valerie Graur...

Acești oameni de curaj au redactat o scrisoare/ rechizitoriu la adresa politicii antinaționale/ șovine a satrapului Bodiul, scrisoare pe care s-au străduit s-o trimită la postul de Radio Europa Liberă, dar care... a fost interceptată de serviciile secrete și nu a mai ajuns la destinație.

Oamenii, însă, au avut de suferit!

E demnă fapta lor de a fi consemnată în acea o Istorie Literară a Basarabiei?

Eu consider că: da!

Da, pentru că a fost materializată prin cuvânt/ prin scris/ prin scris românesc...

Astfel că și fapta lui Cutasevici se înscrie aici, perfect se înscrie... Și nu e cazul să ne referim la măsura talentului său scriitoricesc, – zic eu...

14.07.2018

10. «Nu pot fi de acord cu Dvs Poezia *Curcubeul* are totuși un substrat subversiv, dacă ne gândim nu neapărat la distribuția culorilor, care poate fi și accidentală, ci la relația copilului care vede/ simte („Zice cârnul: – Uite, mamă,/ Curcubeul meu din mână/ Nu-i așa că-i fără seamăn”) cu părintele care refuză să vadă (nu văd niciun curcubeu)...».

Doamnă Nina, vin să mă asociez la observația dumitale în ceea ce privește cazul „Curcubeului” vierean ... Ca omul care cunosc și laturile manifeste, dar și cele obscure ale cazului acesta aș vrea să spun unele momente/ aspecte/ detalii în această ordine de idei...

A fost convocat un activ ideologic republican, la care a fost scos în prăjină „Curcubeul”. Avea loc în sala Teatrului Rus din Chișinău, iar marele judecător al acelei diversiuni nu era altul decât mai târziu Președinte al Republicii independente Moldova, iar la acea vreme

secretar pentru ideologie al CC al PCM, Piotr Chirilovici Lucinschi...

15.07.2018

Deci... Era să încerc a descrie atmosfera din acea sală... Dar îmi scapă multe detalii... Oricum, la acele așa-zise active republicane se simțea o apăsare grea pe suflet... În special, noi, scriitorii tineri... pentru că... eram orice a-i zice, tinerei pe atunci... Iar atmosfera care era? Continuarea reculului ce survenise după faimosul Congres III al USM, după re-instaurarea în forță a cenzurii literare, după acel proces judiciar asupra grupului Ghimpu – Șoltoianu...

Mai sunt martori în viață, care ar putea aduce mărturii și... furniza detalii de caz... Cel puțin îl voi numi pe unul, primul care îmi rămase în memorie – Andrei Strâmbeanu ar fi să fie...

Dar, poate, mai există și alții...

Oricum, să fii scos în prăjină în fața întregii republici, mă rog, chiar dacă sovietice, zic, era ceva grav de tot... Și Grigore pe atunci se bucura de o susținută faimă, atât în RSSM, dar și la Centru, la Moscova, unde îi apăruseră traduceri pertinente...

Se pare că avea pe atunci editată în România și o plachetă de versuri în seria „Cele mai frumoase poezii”.

Or, nu era un oarecine...

Aici mă opresc și, ca să vezi, mă întreb: dar oare dl Profesor în calitatea sa de consilier prezidențial, în anii binecuvântatei Independențe a Republicii Moldova, aflându-se în anturajul președintelui Lucinschi, a pornit oare vreodată vorba cu patronul său despre păcatele acestuia? Și dacă da, atunci am fi foarte foarte curioși să știm și noi răspunsul pe care l-a sclipuit faimosul lider liber-schimbist?

Pentru că, cutez a mă da cu părerea, nu cunosc până în ziua de azi vreun fel de mărturisire de păcate din partea dlui Șmecherilovici, așa cum a fost f. reușit denumit acesta... Or, pe

cât a ajuns la urechile mele, până și satrapul Bodiul, capul relelor de atunci, cică ar fi recunoscut în așa-zisele lui memorii scrise la vârsta senilității, precum că pe vremea domniei sale toate au mers strună, nici că se poate mai bine, un singur lucru ar fi fost greșit: vezi Doamne, asta nu a fost decât politica națională!

Auzita-ți oameni buni?

S-a pocăit satrapul, făcând-o în felul lui... Dar Președintele Moldovei independente de ce tace? Și atunci de ce ar trebui ca dl profesor să... să... ca și cum... să-l absolve... post festum? Că ia... a fost acolo... un tămbălău cu... acel „Curcubeu”... Și de cine lansat termenul? De Ion Ciocanu... Criticul pe care dl Profesor, ceva mai la vale, îl califică destul de amuzant, chiar original...

Dar despre asta mai încolo...

11. «Ce s-a întâmplat cu scriitorii cu „destinul întors” (formularea vă aparține) de roata necruțătoare a istoriei? Adevăratul martiraj literar a fost inexistent?».

16.07.2018

– Răspunsul este magistral!

«Povestea unui David basarabean care îl împunge cu penița de aur pe Goliatul sovietic, e, eufemistic spus, puțin cam exagerată». Aceasta e doar uvertura, ca să zicem așa, ușor exagerând. Vine „grosul” răspunsului: „Disidență a făcut numai Ion Druță”, urmat de anumite nuanțări („... cu intermitențe și ambiguități...”), dar cu „necesarul” calificativ de „*Scriitor național*».

Imediat ce ai luat cunoștință de acest verdict istoric, te vezi copleșit de o sumedenie de alte și alte întrebări, dintre care mai multe ar fi... nedumeriri! De ce: nedumeriri?

Pentru că dl Profesor nu e doar tranșant/categoric, ci și restrictiv la limită.

Oare așa să fie!

„... numai Ion Druță?”

E ca și cum ai zice: „Cred în unul Dumnezeu”, pe linia monoteismului...

Ba eu zic, că și Poetul Andrei Țurcanu a făcut disidență! Da, da, prin propria și îndârjită și tragică lui închidere în sine, prin tăcerea și mocnita până la muțenie dureroasă poeziei sale, pe care a dezvăluit-o lumii abia la 40 de ani!

A fost un protest nu mai puțin dur și elocvent, ca cel al lui Druță!

De altfel, Druță a avut în față, drept adversar, nu un Goliat, ci o secătură incultă și primitivă, cum era cu adevărat satrapul Bodiul. Iar Druță, cu talentul lui nativ, trecut prin morișca Armatei Sovietice la Tiraspol și luat de timpuriu sub aripa ocrotitoare a marelui și atotputernicului Andrei Lupan, cel care, zice-se, a mers cu alți comilitoni prosovietici într-un vagon închis la Stalin ca să depună credință eternă din partea Basarabiei în fața Puterii Sovietice, – Druță nu a făcut disidență prin el însuși, ca legendarul David, sprijinit și de centrul imperial, care, se știe că selecta din fiecare republică un reprezentant de față pentru opinia internațională...

Da, Druță a făcut disidență în felul lui. Anume, scoțând în prim-plan anumite valori naționale, în special cele etnografice, într-o vreme cu aspect românesc, dar niciodată nu s-a pronunțat contra regimului, cu atât mai mult împotriva rușilor – din contra, a cam fost rusofil asemenea lui... Sadoveanu...

Mai jos dl Profesor vorbește foarte argumentat despre „procesul literar în ansamblu” și specifică: „după 1972” se instalează „patoșul imnic-sărbătoresc oficial”, deceniu pe care eu l-am denumit mult mai drastic ca Domnia Sa: „Deceniul marasmului literaturii basarabene”...

Cel mai cuprinzător compartiment al Răspunsului, zic eu, nu e cel care-l privește pe Ion Druță „Unicul disident”, ci asocierea lui Aureliu Busuioc cu Ion Druță!

Or, se știe foarte bine că ei, în defunctul sistem, au reprezentat două extreme ale poziției sociale și ale situării în cadrul procesului

literar basarabeian. Druță venea din matca spirituală a tradiției populare țărănești, pe când Busuioc aducea cu el tradiția literaturii române interbelice, care a fost o epocă de-a dreptul miraculoasă! Nu punem aici în cumpănă talentele unuia și al celuilalt – nu se compară. Dar, dat fiind că au activat pe același sol, găsim neapărat și similitudini...

Ei, bine – să nu excludem relațiile lui Busuioc cu organele speciale, lucru astăzi cunoscut. Dar nici să nu uităm că la acel neuitat Congres al III-lea și Druță și Busuioc au fost de aceeași parte a baricadei: au militat pentru cauza națională...

Totuși, a-i intenta un fel de proces lui Busuioc mai întâi a-l lăuda pentru „Radu Ștefan”, apoi a-l coborâ pentru „Sub cerul acela”, mustrându-l că „l-a forțat cineva să scrie” cutare text conformist, este iarăși o nedumerire, cel puțin pentru mine... Și asta nu pentru că nu aș fi de acord cu afirmațiile dlui Profesor. Ci pentru că... Da, eu consider că dintre cărțile realizate de Busuioc, după „schimbarea macazului ideologic”, reprezentative sunt *Pactizând cu diavolul* și *Spune-mi Gioni*, iar nu *Hronicul găinarilor*.

Apropo, despre acest „roman de excepție”, am o altă părere. Desigur, fiecare cu părerea lui... Anume.

Înainte de *Hronic*... Busuioc a scris *O sumă de cuvinte*, scurte schițe cu subiect din istoria Moldovei... Pornind de la celebrele micronuvele – snoave redactate de Ion Neculce. După care... s-a extins în acest *Hronic al Găinarilor*... După lectura cărții am avut imboldul să-i adresez autorului următoarea întrebare:

– Recunoaște, maestre: cartea aceasta e un pamflet asupra romanelor istorice ale lui... Druță...

A păstrat tăcere.

Atunci am precizat:

– Dar asta se vede cu ochiul liber, maestre! Și numele de... Panteleu... Și denumirea de Găinari... Că doar se știe de ce a fost părintele lui

Druță fugărit din satul de baștină Horodiște...

A tăcut maestrul...

Dar sunt sigur că a prins dedesubtul întrebării mele. Și nu a negat nici printr-un gest supoziția mea.

Astfel, că punerea față în față a lui Druță cu Busuioc oferă nenumărate motive de reflecții, analize și... interpretări...

Cât privește *Hronicul*, cartea aceasta e într-un fel o parodie a statalității Republicii Moldova de astăzi, numai că nu știa care ar fi aportul lui Druță cu Panteleu său la această eroare istorică...

În fine, să închidem acolada, și să zicem, cu drept de Istorie, că în afară de „numai Ion Druță disidentul” am avut întreg neamul românesc din Basarabia ca făcând disidență împotriva „Goliatului Sovietic”, iar mai concret, prin iluștrii săi reprezentanți, pe care eu îi numesc aici cu toată responsabilitatea: Profesorul Vasile Coroban și poetul satiric Petru Cărare!

12. «În această atmosferă de declin, care au fost marile noastre ratări literare? Mă refer la poezia sau romanul (sau oricare alt gen) care ar fi putut face răsturnări de viziune și ar fi putut remarca o altă epocă în evoluția literaturii de la noi. Avem opere sau autori sacrificați?».

17.07.2018

– „Ruptură”... „Șoc”... Foarte exact a definit dl Profesor momentul total ce l-am trăit odată cu respingerea/ îngroparea romanului (eu i-am zis „poem tragic”) *Noaptea a treia* (acesta era titlul original). Dacă ar fi să-mi amintesc doar câteva lucruri, ce au premers, dar și urmat „catastrofei”, aș putea să punctez câteva din ele...

Mai întâi, așa cum se întâmplă de obicei în viața pătimită a omului pe acest păcătos pământ, după norocul ce l-a avut *Zbor frânt* născut necenzurat, au urmat alte două proiecte de narațiuni: *Moartea albinei* și *Femeia cu buzele albe*, care ambele au avut un destin nefast

– concepute fantastic de original și intrigant, dar au pierit neduse nici până la jumătate. Cauza? Boală... Tragedie în familie... Pressing social etc.

Astfel încât *Noaptea a treia* venea după acele două subiecte ratate, ca să zic așa (au rămas) supraviețuit din ele două proze... numele: *Pădurea albastră* și *Cel de al treilea, dacă ar fi fost acolo*) eu procedând la o a treia tentativă... Cea mai riscantă... Cea mai temerară... Cea mai, mai...

Și aceasta urma să aibă același destin – ratarea.

Dar m-am încrâncenat la maximum, s-o duc la capăt. Problema se pune drastic: Ori o finalizez ori o să crap! Și a fost ca și cum o luptă pe viață și moarte...

O agonie.

Am ajuns a doua oară în spital – criză cardiacă...

Am cerut să mi se aducă acolo caietele în care scriam...

Mă sculam noaptea, ieșeam din salon, mergeam în sala de mese unde ardea lumina și acolo scriam... Continuam să scriu...

Și dacă pentru „Zbor frânt” a fost nevoie de trei luni de zile, *Noaptea a treia* mi-a cerut nouă luni de zile.

Adevărat, cu o pauză de trei luni – asta am constatat mai târziu, examinând cele unsprezece caiete (a câte 48 pag. fiecare), unde îmi vedeam de fiecare dată ziua calendaristică în care lucram...

(Caietele se păstrează în fondurile Muzeului Literaturii Române – Iași – Casa Pogor; donație).

În fine, peste ani, când *Noaptea a treia* ajunse în vizorul criticii literare într-un dialog am făcut următoarea mărturisire: „După Cartea despre Filimon începe în creația mea ceea ce se cheamă involuție...”

Asta e!

Or, dl Profesor i-a zis: Ruptură... Șoc... După care șoc nu mi-am revenit niciodată...

Iar cea mai profundă constatare de care luăm cunoștință din răspunsul dlui Profesor Andrei Țurcanu „este cel suportat de gustul public”, primitivizat, degradat, la cultivarea/stricarea căruia a contribuit masa enormă de maculatură literară!

13. «Putem spune că această literatură, de aducere în prim plan a moldovenismului simplu obedient rătăcind fără sens pe cărările istoriei, camuflat într-un folclorism de mucava, cu „naționalele” opinci și cu nelipsita cușmă de miel, a avut același efect de imbecilizare a cititorului ca și cea declarat sovietică? A fost și ea, în egală măsură, complice la fabricarea unui homo sovieticus?».

18.07.2018

– Iată, Doamnă Nina Corcinschi, o întrebare, care, pe lângă că formulează cu rară precizie un mod de investigație a procesului literar din Basarabia postbelică, dar și conține, în germen, (mai exact spus, te direcționează spre) un răspuns la fel de exact și aplicat! Scurt: ce e literatură adevărată, valoare estetică – deci general-umană! – și ce e sublitteratură, maculatură cum zicem noi?

A afirmat-o tranșant dl Profesor în răspunsul la întrebarea precedentă, chiar dacă indirect: „O competiție temerară cu marile valori ale literaturii universale”. Dar să revenim la Răspunsul cu nr. 13, precum e și întrebarea cu nr. 13.

Ce simbolică miraculoasă!

Am recitat textul de câteva ori și mi-am zis că în el se conține în mic întreg mesajul cărții. Al cărții... Al discuției în doi...

Adevărul despre epoca luată în dezbatere. De ce?

Pentru că dl Profesor ca și cum ar fi realizat o privire de ansamblu, cuprinzând atât perioada de sub regimul totalitar, cât și cea care a urmat după 1990. Ca să vezi ce consecutivități – continuități descoperă Domnia Sa în ambele epoci!

S-ar părea că trebuia să se vadă un hotar între ele, iată că nu e așa.

Or, subliteratura rămâne mereu ca atare: acolo domină dogmatismul și primitivismul așa zis etnografic – ca armă de imbecilizare; dincoace – „epatările de limbaj”, „accentele de porno”... E o afirmație dură!

Avea dreptul s-o facă doar cine a trăit pe propria-i piele ambele epoci.

Adevărat, în creația tinerilor de după '90 dl Profesor știe să decanteze valorile autentice, separându-le de non-valori. Exemplul cel mai concludent este romanul „Iepurii nu mor” de Ștefan Baștovoi.

Argumentația este inatacabilă.

Așa cum știe să ne-o expună nu doar la modul declarativ, ci și prin exemple sustenabile, aici dl Profesor se referă, drept exemplu de valoare universală, la „De veghe în lanul de secară” de Salinger...

Nivelul este înalt.

Foarte înalt!

De acord cu Domnia Sa.

Dar aş încerca să detaliez unele lucruri.

Atunci când ne referim la marile modele ale „literaturii universale” s-ar cuveni să nu uităm că pentru noi, românii rătăciți de matricea noastră, literatura a fost întâi și întâi, o luptă pentru supraviețuire. La popoarele care au parcurs o istorie firească, în albia normalității, cu atât mai mult la popoarele care au avut imperii, cele ce și-au impus voința și modul lor de trai altora, literatura a fost și ea o unealtă de expansiune – pentru noi ea a fost pâinea neagră de secară a sufletului nostru otrăvit.

Pe scurt.

În secolul nostru, al XXI, se constată o marginalizare activă a cărții, lecturii, literaturii...

Lucru știut...

S-a schimbat modul de percepție a scrierilor de ficțiune... Și nu numai. Sub influența literaturilor cu o durată de evoluție mai mare, scrierile literare sunt căutate, gustate pentru

aspectul/ factorul/ elementul lor distractiv – în „americănește”: entertainment!

De aici și filonul așa zis al „epatării prin limbaj”, al „accentelor porno”...

Spre a-l momi pe grăbitul și semiincultul cititor...

Acest gen de scriitură a fost denumit foarte exact „mizerabilism”, iar literatura – „mizerabilistă”!

E o realitate?

Da, este!

Și ce ne facem cu ea?

Zic eu: limbaj obscen, porno... dar ce e dincolo de acestea? Sunt destine umane? Avem investigația cruzimilor vieții? Epocii?

Dacă există această încărcătură, trec peste asperitățile de limbaj și accentele porno și... mă bucur de prospectarea în adâncime a vieții...

P.S. Aflu recent că Academia Franceză a decis de curând să declare drept Tezaur Național creația Marchizului de Sade...

Câte secole au trebuit să se perinde ca „sadismele” marchizului să devină un bun național???

14. «Dar Vasile Coroban? Nu cumva vrei să spunei că și el face parte dintr-o mitologie literară?».

19.07.2018

– Răspunsul dlui Profesor este unul fenomenal. Domnia Sa face eminentului om de cultură și critic literar un portret demn de arfa unui condei ieșit din comun.

E atât de concis, atât de profund și exact, încât nu mă pot abține să nu-l reproduc integral – cuvânt cu cuvânt!

Iată-l: «Vasile Coroban era un mit deja în timpul vieții. O figură pitorească, imprevizibilă și insubordonabilă, lăsându-se însă influențat și supus de multe ori în calificările sale literare umorilor de moment. O fabrică ambulantă de butade și un dărâmător de vanități deșarte, având el însuși toată viața visul (neîmplinit)

al unei medalii. Un om de stânga în tinerețe, refugiindu-se, în 1941, din fața Armatei Române tocmai în regiunea Kemerovo din Siberia, iar, mai apoi, venind de acolo cu o soție rusoaică, fost lider comsomolist prin părțile ei de origine, o Xantipă care l-a socotit până la ultimul bănuț și cu care s-a întâlnit toată viața, pledând însă mereu, oral și în scris... cauza națională în literatură. Optând pentru urbanitatea stilului în critica literară, el însuși n-a putut să se salveze niciodată până la capăt de limbajul de lemn impus în Basarabia după război de gruparea moldovenistă transnistreană și folosit în prima sa micromonografie despre „întâistătătorul” literaturii sovietice moldovenești, Ion Canna. Eugen Lungu a făcut, cu acribia ce-l caracterizează, o contabilitate minuțioasă și exactă a ceea ce mai rezistă exigențelor de azi din scrisul lui Vasile Coroban. Rezultatul e ușor deprimant. Scrierile sale au fost deja supuse greu devastărilor timpului. Mihai Papuc a ales cu greu niște fragmente, pasabile astăzi, pentru volumul omagial „Un arbitru într-o lume a arbitrarului”. Ce mai rămâne din Coroban? Faima peste vremi (sau mitul spuneți-i cum vreți!) a unei conștiințe critice fără complexe, nesupusă. Numele unui critic care într-un mod principial și programatic nu a acceptat într-un regim totalitar scările de „valori” și ierarhiile literare oficioase. Exemplaritatea unui om de atitudine de o franchețe și o directitate absolut excepționale. Sau, într-o formulă totalizatoare, imaginea unui justițiar malițios, dobă de carte, a unui ins hotărât și intransigent, refuzând cu îndârjire tiparele oricărui îngrădiri de gândire și de apreciere. Nu e mult. Dar pentru proverbiala noastră maleabilitate și rumegare cu capul băgat în traista oricărui stăpân gata să ne pună zăbala nu este deloc puțin».

Textul poartă data anului 2017 și apare în corpul „Cărții de mână lui Hamlet” (p. 28-29).

Dar iată cum îl vedea pe Vasile Coroban poetul Andrei Țurcanu acum trei decenii

(1988, în *Cămașa lui Nessos*):

Moșneagul

Lui Vasile Coroban

Încă nu împlinise 50 de ani
când toți au început să-i zică Moșneagul
adică înțeleptul și atotștiutorul.
În viața lui a băut atâta vin,
că ar ajunge
la un chef de trei zile
de la Țara de Sus până la
Țara de Jos.
Dar mintea i-a fost întotdeauna trează.
din care pricină, firește,
nu a fost netezit pe spinare.
Îi plăcea să povestească bancuri
în childuri,
mai mult însă îi plăcea
să le născocească ad-hoc
(îl inspirau îndeosebi
orătăniile cu moț).
A fost un incorigibil
spărgător de baloane,
satisfacția cea mare era pentru dânsul
să se joace cu barda
printre elefanții de gumă,
făcându-i din când în când
să se dezumfle caraghios spre hazul tuturor.
Uneori, ce-i drept,
a încolțit și trunchiuri de brazi,
dar a păzit cu strășnicie
rădăcinile sfinte.
A urât mediocritatea
pe care nesățios a strivit-o mereu între dinți
cu pofta vegetarianului
ce mestecă primăvara devreme
șumuiege de salată de seră...
Niciodată nu arăta mai tânăr
ca în momentele acestor sieste!
Dar era și el comestibil.
Pentru o specie de termite
dintre cele mai înverșunate
a fost chiar hrana preferată.
Spre sfârșit

neatinsă îi rămase numai frunza socratică
sub care era ticsită
o bibliotecă întreagă.
În granitul ei
mulți și-au dezbătut dinții
(chiar și unii cu fălcile de fontă).
Poate de aceea s-a crezut că e foarte puternic
Și că va muri doar otrăvit
din mușcătura propriei limbi.
A murit însă de inimă
într-o dimineață,
subit
când, după multe zile ploioase
deasupra orașului s-a arătat
Soarele...

20.07.2018

Iată o ocazie foarte potrivită de a proceda la o comparație (mai mult sau mai puțin detaliată) între (cele) două viziuni/ realizări asupra unuia și aceluiași subiect: una poetică, alta analitică!

Dar nu e numai asta.

Așa cum zice un vechi proverb: «Tu îi arăți Luna, iar el ți se uită la ... deget».

Așa și noi în cazul de față: ne îndreptăm privirea spre ceea ce ne spune/ expune dl Profesor despre Coroban, după care ne întoarcem (aceeași privire) spre dl Profesor – chiar Degetul Arătător, ca să vedem și cine o spune!

S-o luăm da capo.

În poemul *Moșneagul* poetul Andrei Țurcanu ni-l prezintă pe Vasile Coroban într-o perspectivă ușoară, aproape anecdotică, ludică, bonomă...

În portretul ce-l descrie ca răspuns la întrebarea dnei Corcinschi adoptă un ton/ o modalitate de expunere doctă, gravă, ba chiar foarte critică, așa zice eu.

Într-adevăr, emite unele afirmații care sunt în totul dezacord cu ceea ce „cântă” în poemul respectiv.

D.e. „o fabrică ambulantă de butade” comportă o atitudine atât de negativă la adresa ne-

uitatului om de cultură, încât nu te poți abține să nu exclami... „Dar cum vine asta?”.

Sau pasajul în care dl profesor zice că Mi-hai Papuc abia dacă a prididit să selecteze niște pasaje din scrierile lui Coroban, care (pasaje) mai rezistă și astăzi... Este iarăși o afirmație destul de gravă și, cutez a spune, nedreaptă.

De ce acest enorm decalaj între cele două reprezentări ale uneia și aceleiași persoane? Să fie doar distanța de timp ce le separă?

Sau diferitele modalități de expunere/ reprezentare?

Am reluat volumul omagial dedicat lui Vasile Coroban, am recapitulat atent conținutul și ne-am convins o dată în plus că e unul f.f. consistent, având la activ numeroase texte a foarte multor autori care pe parcursul timpului și-au expus opiniile asupra mării figuri a lui Coroban. În afară de studii, cercetări, aprecieri serioase am găsit și poeme dedicate criticului, savantului, pur și simplu Omului Coroban. Și atunci nedumerirea mea a sporit și mai mult!

De ce dl profesor a schițat/ prezentat/ formulat (desigur, într-o formulă concisă, profesional analitică, contradictorie) un portret atât de... cum să-i zic: dur? Da, foarte dur!

Am reflectat și iată la ce supoziții am ajuns.

Doar unele din ele.

Mai întâi, vreau să remarc un amănunt: dl Profesor Andrei Țurcanu nu l-a avut de dascăl la Universitate pe Vasile Coroban, așa cum am avut eu norocul să-l admir ani la rând. Deci, îl cunoaște doar din cele scrise și publicate, și mai puțin ca om viu, concret, din aproape.

Alt moment: Vasile Coroban a fost un om al Agorei, adică se manifesta public, deschis, pe când dl Profesor Andrei Țurcanu, de felul său, prin firea sa, e un om retras, adunat în sine, un intovertit. E un dat al naturii, de care nu scapi.

Ba și mai mult!

Coroban a fost un specimen scânteietor la vorbă, istoric, caustic...

Pe când dl profesor e de felul său pronunțat grav, academic chiar, închis în sine, și, rar când se manifestă în public.

Or, eu întrevăd aici două firi, caractere diametral opuse, deși la bază îi unește/ întâlnește pe aceste două personalități remarcabile ale ființei și spiritualității basarabene ceea ce se cheamă „Setea de absolut!”. Și ca să n-o lungesc prea mult prin acest comentariu țin să încerc a expune aici (cred că e taman momentul potrivit) o idee a mea – dar: O idee! – pe care o port în sufletul meu, ca pe o comoară – dar: O comoară, domnule! – O Idee, ce mi-a fost revelată la anii târzii, da... târzii de... Bunul Dumnezeu.

Pentru noi, un popor mic și obidit de Istorie (atât cât ne e dat să facem și noi Istoria noastră, căci mai mult am servit de materie primă pentru istoria altora!), zic, pentru noi literatura este o modalitate de a ne apăra ființa națională, nu o distracție, ca pentru alte popoare alintate de istorie... Da, pentru alte popoare, care au avut sau mai au imperii, literatura a fost o unealtă de expansiune, de cucerire a altora, de subjugare, pentru noi – de dăinuire...

Dar nu e numai asta, zic eu. Dacă pentru alte popoare literatura se aseamănă cu armata, o armată cotropitoare, pentru noi literatura e o platoșă, care să ne apere de săgețile și gloanțele străine!

Da, da!

Să ne apere.

Nu e pentru noi o distracție literatura!

Dar nu e numai asta, domnilor! Mai e ceva, mult mai profund. Prin scrisul nostru, prin arta noastră, prin literatura noastră, spre a ne apăra ființa profundă mereu amenințată de alții, noi, creatorii, ne închidem în noi, ne încifrăm, ca să rezistăm! Astfel că nu creăm pentru a cuceri pe alții prin frumusețile noastre, ci pentru a ne căuta durerea și a ne apăra sufletul! Dar nu e numai asta!

Și aici vine finalul reflecțiilor mele.

Coroban, omul Agorei, activând în sânul chitului totalitar mai mult a strigat, a satirizat decât a publicat (era sub cenzură draconică), pe când dl Profesor Andrei Țurcanu s-a închis în sine (a scris ani la rând pentru sertar) debutând abia târziu, când s-au deschis zărilor...

Doi oameni de mare valoare, două destine!

P.S. Iar ca să închei zic (pentru cine nu știe): consultați două cărțuli ale subsemnatului „Conștiința națională”, care vă vor aduce nițică lumină în subiectul acesta.

15. «Raportarea lui Vasile Coroban mi-a trezit mai multe curiozități despre critica literară din perioada sovietică. A împărtășit și ea aceeași soartă ca și literatura? Ce „materii” durabile a avut? Prin ce a supraviețuit rătăcirii în negura ideologiei realismului socialist? Îmi vin în minte luciditatea și nervul polemic al demersului Dvs., asaltul estetizant al lui Mihai Cimpoi, efortul de salubritate al lui Ion Cio-canu ... și cam atât, nu?».

21.07.2018

Răspunsul dlui Profesor referitor la speția (fauna?) criticilor în totalitarism nu mai necesită (nu mai permite chiar) nici un fel de comentariu!

El însuși, criticul Andrei Țurcanu a purtat asupra-i pielea acelei lighioane, care se numea... se numea... cum se numea? Dacă scriitorul era „sluga” regimului, sau... „soldatul” partidului (oho! după Stalin „inginer al sufletelor omenești!”), atunci criticul literar era ceva mai sus – plutonierul partidului... Adică, cel care îl supraveghea și corecta/ îndruma pe scriitor pe calea dreaptă a ideologiei oficiale...

E semnificativ faptul că dl Profesor compară pe servitoarea partidului cu una... libertină, ca toate firile artistice...

Deh, să zicem că e așa, cum o spune Domnia Sa...

Ceea ce constituie, însă, Substanța Răspunsului este nu altceva decât aplicarea prin-

cipiului ierarhiei!

Și nu a unei oarecare ierarhie-civilă,
clericală, ci... a ierarhiei militare.

Da, da – mi-li-tare!

Și asta în domeniul literaturii-artei, că
doar... critica ține și ea de... literatură.

Chiar dacă nu coincide într-un tot cu noți-
unea de... Artă! Asta e: grade-gradați-gradații!

Citim cu stupoare: existau și Generali în...
Critică!

Ho-ho!

Da, existau.

I-am cunoscut.

I-am simțit pe pielea proprie...

Ierarhie, deci! De ce Ierarhie?

Pentru că, zic eu, și nu am nicio îndoială
cum nu am dreptate (dar o am!), zic eu că un
totalitarism, mai cu seamă unul imperial, pre-
cum a fost cel comunist-sovietic avea la bază
principiul Subordonării militare...

Absolute!

Așa era constituită societatea...

Copilul de la grădiniță era deprins/ învățat
să fie soldat.

Apărător al Patriei lui Lenin.

Ajuncea Octombrel.

Pionier...

Comsomolist...

Comunist, în cele din urmă, chiar dacă
fără de carnetul roșu la piept, dar membru
al colectivului: brigadă, uniune, societate etc.
... Iar întreaga listă de autori este repartizată
în mod magistral – se are în vedere pe cei ce
erau „gata să scrie... la kilogram”: oportuniști,
grafomani sau simpli veleitari literari"... dar
acordul final din acest Răspuns este citatul din
temerarul și neînfrântul poet care a fost Liviu
Damian – poemul *Centaure*, la care dl Profe-
sor s-a mai referit anterior și pe care țin să-l
reproduc integral:

„*Centaure*

Eu sunt cel pe care l-ați făcut

Din reguli și din piese de oțel,

E pieptul meu durabil ca un scut,

Iar inima nu știe-a plânge-n el.

Dar undeva-n montaj s-a strecurat

O deviere-a schemelor de har,

Sunt clipe când tristețile mă bat

Și mă încearcă dor fără hotar.

Atunci desfac tot ce-ați voit să fac,

Atunci dezgrop ce-a trebuit să-ngrop.

Atunci vorbesc ce trebuie să tac,

Și-n loc de ploaie vă aduc potop.

Atunci apar la praguri și vă cer

Să-mi dați o deplasare-n infinit,

Unde coboară fulgere din cer

Și se preschimbă pietrele în mit”.

E un poem de mare forță de protest și re-
voltă!

E un poem emblematic!

E un poem genial...

16. «Strategiile aceluiași Vasile Coroban?».

La cele notate anterior privind persona-
litatea și activitatea criticului și omului de
cultură de mare clasă Vasile Coroban, țin să
adaog aici (nu sunt sigur că expresia respectivă
apare în „Omul de spirit”) următoarea... ca să-i
zic așa... după vorba dlui Profesor – sarcastica
butală a lui Coroban despre faimosul principiu
al realismului socialist, care ne era băgat cu
forța pe gât...

Am auzit-o cu propriile mele urechi, pe
când am ajuns și eu, drăgăliță Doamne, să ac-
tivez câteva luni la Academie și m-am aflat în
mediul științific de atunci, în care Coroban
strălucea și fascina cu fiecă ocazie și... dacă...

Despre celebrul principiu se pronunța
astfel (având în vedere, desigur condițiile ce
trebuia să le satisfacă o operă literară): „nați-
onală... de... formă, socialistă după conținut”...

Ați prins nuanța?

E fină, chiar ultrafină!

Adevărat corobaniană!

P.S. Dl Profesor aduce câteva momente
concrete, dar... acestea există/ au existat sute
și mii!

O parte doar am reușit să le colectez și să le salvez în acea minusculă ediție, prilejuită de împlinirea unui centenar de la nașterea sa.

17. «Și Mihai Cimpoi? Stilistul subtil, rafinat care a înnoit pe atunci limbajul criticii, operând cu instrumente și concepte hermeneutice moderne și afișând o deosebită finețe a comentariului».

22.07.2018

– E o schiță de portret, aș zice, un studiu monografic al eminentului om de cultură, care este Mihai Cimpoi. Ceea ce se evidențiază, însă, în acest demers temerar al dlui Profesor (zic: temerar, pentru că... pentru că... pentru că un critic se pronunță asupra unui... critic! Și o face cu viziera ridicată!) depistăm și o încercare de surprindere a evoluției personajului... Ceea ce vine să imprime demersului o notă aparte.

Nu voi face în continuare altceva decât să exprim unele detalii/ momente suplimentare la cele afirmate de dl Profesor.

Criticul Mihai Cimpoi e de cu totul altă speță decât criticul Vasile Coroban. Ceea ce-i apropie, pe alocuri, îi întâlnește este pledoaria pentru valorile artistice autentice. Încolo, ca temperament sunt diametral opuși: Coroban un expansiv, un impulsiv, un bonom, un i-ași zice de-a dreptul, un boem, pe când Cimpoi e un tip echilibrat, cumpătat, ba chiar olimpian!

Da, da!

I se potrivește calificativul.

Or, Coroban e un imaginativ, un izvor de vorbe de spirit, un bancagiu chiar, Cimpoi e grav, reținut, deși încearcă uneori să comită spirite, dar rareori îi reușește...

Pe scurt: Coroban are ceva din firea de artist, pe când Cimpoi e mai curând gânditor, filozof, academic.

Ei bine, să vă spun un detaliu: lucram la un subiect/ o teză de natură istorico-literară și cercetând publicațiile, am descoperit în „Nistrul” nr. 2 pe anul 1959, la „poșta redacției”

următoarea notă:

„Mihai Cimpoi, Larga – Briceni: Am primit versurile tale. Le-am citit. Îți răspundem: sunt scrise corect, dar lipsesc imaginile, metaforele, Mai încearcă”.

Semnătura: Grigore Vieru...

Or, tânărul poet era angajat la respectiva revistă ca să redacteze „poșta redacției”...

Dl Profesor remarcă faptul că Mihai Cimpoi, de timpuriu, a făcut cunoștință cu cei doi corifei ai existențialismului Kierkegaard și Heidegger prin intermediul unor surse în rusă care polemizau cu filozofia acestora. Or, Mihai Cimpoi s-a format ca intelectual de bună clasă studiind asiduu în secția de limbi, literaturi „străine” (între ghilimele, pentru că era vorba de ediții românești!), astfel că i-a putut cunoaște pe cei doi filosofi direct, de la sursă...

Or mai fi ele și alte observații asupra profilului, dar respectăm opinia dlui Profesor – da! ce să ne băgăm între doi critici? Și – ce critici! Rămâne doar să mai adăugăm că, chiar dacă Mihai Cimpoi s-a manifestat (afirmat în cariera sa, pe parcursul deceniilor, ca critic și istoric literar de mare clasă, totuși aportul său de bază la cultura și spiritualitatea românească este munca titanică de eminescolog.

Aceasta este, zic eu, cauza vitae! În fundamentalul studiu, care este „Dicționarul enciclopedic Eminescu” se află concentrată, într-o realizare splendidă truda de-o viață a academicianului Mihai Cimpoi! Și un fel de... Post scriptum... Anticipez de pe acum, pentru că asupra activității lui Cimpoi dl Profesor va mai reveni și în alte răspunsuri.

Adevărat, în ipostaza de critic literar, în spectrul în recenzii de întâmpinare, dl academician este de cele mai multe ori, cum să-i zic? indulgent? iertător?

Iată că am găsit formula: vede lucrurile de sus de tot! De la înălțimea... sateliților tereștri, ha-ha! Or, aceasta este metoda și viziunea sa asupra procesului literar curent.

Nu întâmplător atunci când a procedat la

opțiunea abordării și realizării de facto a literaturii basarabene în a sa *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia* a preferat varianta Catedralei, și nu cea a labirintului!

Și o ultimă remarcă referitor la specificul metodei critice a lui Mihai Cimpoi.

Are propria sa metodă.

Spre deosebire de criticii din noua generație, care unii sunt bahtiniști, alții manoliști, ai treia karlgustavjungști etc. ...

Or, în finală, zic așa: critica adevărată, așa cum o concep eu, se face nu pornind de la unele concepte/ sisteme/ teorii așa zise celebre, ci... ci... ci de la ce?

De la opera însăși!

Cum?

Confruntând, dar la sânge, nu așa cumva, terchea-berchea, – confruntând ideea enunțată de autor, în imaginarul lui, și realizarea ei de facto în operă.

De la Intenție la Realizare! Dacă ți-ai propus ceva serios, fundamental, general-uman...

18. «Cunosc acribia și asiduitatea cu care dl Ciocanu promovează literatura de o vădită orientare națională. V-a fost și Dvs. Profesor în anii de studenție. Ce rol și-a asumat și ce impact a avut atunci demersul critic al lui Ion Ciocanu?».

23-24.07.2018

– O întrebare, doamnă doctor Nina Corcinschi! O întrebare de zile mari, așa zice eu... Or, a o lua de la...magisticul Coroban, a trece prin Cimpoi și... și... a răzbi, involuntar, în grădina de tot felul de ierburi – de la pelin la... ciulini, a lui Ion Ciocanu, – e... e... o ... o aventură, Zău!

De ce zic asta?

De ce zic așa?

Pentru că, pe semne, așa a vrut Destinul, ca acest om să fie selectat de potențaii vremii spre a urca la catedra universitară într-o perioadă de maaare dezastru...

Coroban fugărit...

Veniră rectori tirani ca acel ciung, cu

brațul de fier, cum i-o fi zis că i-am și uitat numele...

Iar faptul că ai fost preferat altora, Ioane, îmi amintește de principiul care era pus în aplicare la comisia de repartizare.

Nu conta nivelul de cunoștințe pentru cel ales la doctorantură și pentru catedră – conta activismul politic. Astfel, erau aleși cei ce dețineau funcții comsomoliste, cei care munciau la syndicate, cei care participau activ la fanfara universității sau la cine știe ce competiții sportive...

Dumneata, Ion Ciocanu, cu ce te-ai distins de-ai ajuns cadru didactic?

Iată, dar că vine Răspunsul dlui Profesor Țurcanu, unul de o sinceritate, exactitate, forță de adevăr și convingere, cum rar se întâmplă între ai noștri oameni de cultură, ditamai între criticii literari! Pe lângă harul excelent de portretist, în acest Răspuns dl Profesor se dezvoltă și ca un talentat protector... Numai cât face comparația cu „mălaiul crăpat ... care ține bine de saț”!

Asta e!

Deși să nu trecem peste o altă superbă metaforă, cea care îl privește pe Mihai Cimpoi Criticul: „cozonaci vanilați”... Ca să vezi ce de-a motive de supărare, chiar mânie, ar avea cei colegi de meserie, dacă nu... nu... Ce: nu?

Vreau să zic că dl profesor este și precaut, și prudent în același timp. Înainte de a lansa aceste calificative, „zdrobitoare”, așa zice eu, își ia măsuri de asigurare.

Asigurare, în ce sens?

În sens de „autocritică...”

În sensul că își face sie însuși o caracteristică nu mai puțin dură – zdrobitoare. Or, ce vreți Domniile Voastre să auziți de la un ins „Crescut până la 14 ani în... pădure?”. Deci, unul departe de limbajul urban – un sălbatic sadea!

Da, dar unul care citea fascinat și chiar conspecta, cu asiduitate *Trilogia culturii* a lui Lucian Blaga! Un „silvatic” blagian!

Iată, dar, că prin acest Răspuns magistral ni se completează sursele de cunoaștere a modului cum a evoluat procesul de formare a studentului apoi și a omului de cultură de înaltă clasă Andrei Țurcanu...

19. «Cum s-a produs debutul Dvs. În critica literară?».

25-27.07.2018

– De ce, Doamnă Nina Corcinschi, formulați această întrebare, tocmai de la critică? Ei, bine, dl Profesor s-a manifestat – editorial – mai întâi ca autor de critică. O spune chiar dânsul – și o spune răspicat: am publicat 2 recenzii: una despre Coroban, alta despre... Cimpoi!

Or, acestea vizau cele două vedete ale genului, ca să ne exprimăm astfel.

Iată, ajuns aici, răsar ca de la sine câteva întrebări adiacente: de ce anume despre cei doi? Că mai activau pe vremea aceea și alți așa ziși critici: Portnoi, Săpunaru, Rabei etc. ...

Știi ce răspunsuri îmi vin la propriile... întrebări? Dar de ce-l tenta pe junele Andrei Țurcanu anume critica? De ce nu: poezia? Proza? Adică nu se ocupă de analiza unor texte de proză/ poezie și... anume de critică?

Ca să vedeți ce-mi trece prin minte! Ce aș răspunde eu la propria întrebare...

O confesiune edificator-ematică:

«Am debutat, programatic, cu două recenzii. Una despre Vasile Coroban și alta despre Mihai Cimpoi. Îmi vedeam încă de pe atunci locul undeva într-o sinteză între *Caracterul* „moșneagului” și subtilitatea speculației estetizante a autorului *Altor disocieri*. Caracterul nu a izbutit să se manifeste, i s-a pus mereu călușul de călț în gură, iar din discursul estetizant, după o dărăcire la sânge de către redactorul șef al editurii a primei mele cărțuții de critică literară *Martor ocular*, n-au rămas decât niște năluciri eseistice și tesxtele literare comentate, care, cred, constituie o respectabilă cvasiontologie a poeziei sovietice

moldovenești”...».

Întrebări.

Două!

Una către Doamna Nina Corcinschi. „De ce îi adresați dlui Andrei Țurcanu doar întrebările ce se referă la critica literară? De ce treceți cu vederea, pe Andrei Țurcanu poetul?”

Alta, către dl profesor „De ce nu faceți confesiuni referitoare la poezia/ Poezia Dstră?”

Ca să mă fac înțeles, dar și... convingător, voi aminti că junele de atunci s-a vrut regizor de film.

N-a avut norocul!

Și atunci?

S-a orientat spre... spre ce?

Tot spre lumea, ca să zic așa... Spre lumea... spectacolului! Nu erau cei doi Critici vedete ale unui maaare spectacol? Spre care jinduisse junele nostru?

Era, zic eu!

Acum s-o luăm din altă parte.

Ce-a fost/ este pentru dl Profesor critica literară?

O meserie?

O vocație?

Odată ce a avut ghinionul cu regia de... film, s-a văzut nevoit să se lanseze în critica literară. Or, asta a fost ca și cum domeniul care i-a asigurat existența... Cea materială, trebuie să înțelegem...

Dar cea spirituală?

Viața spirituală a lui Andrei Țurcanu a fost Poezia.

Da, Poezia (cu majusculă)! Numai că ea a fost cea mai mare taină a existenței Sale!

Care s-a dezvoltat târziu, abia la ... 40 de ani!

Până atunci ni s-a prezentat în ipostaza de critic literar.

Dar și despre această activitate dl Profesor vorbește cu mult năduf. De la debut chiar! De la acel „Martor ocular”, care, spunea în altă parte, i-a creat o mare tristețe – tristețe și ru-

șine chiar pentru propria biografie literară!

Ba mai mult, scârbă, silă... De ce așa?

Și ce se făcea în sufletul Dlui Profesor în acele condiții de presiune-opresiune?

Iată, dar, Dă ni se dezvălui rădăcina acelei nevroze sociale, care l-a obsedat decenii la rând, până când a dat Bunul Dumnezeu de a venit ziua destrămării regimului opresiv și – s-a spălat blestemata de nevroză. S-ar fi cuvenit să înceapă o eră paradisiacă în viața și activitatea lui Andrei Țurcanu poetul, dar iată că nu a fost să fie!

L-a acaparat politicul!

Politicul – socialul!

Or, un Poet, cu imaginația sa hiperevoluată, are un singur scop: să refacă întreaga Lume în armonie cu visele sale.

Două întrebări-mirări. Prima către dl Profesor.

1. „... visul readucerii la matcă a tuturor pământurilor românești, pe care, din păcate, „n-am apucat să-l realizez”... Când? Cum? În ce fel?

A doua către dl academician M. Cimpoi.

2. „Mihai Cimpoi a remarcat în tonul unei glume bune: „În sfârșit, îl vedem și pe Andrei Țurcanu ascultând de cineva!”

De cineva?” Sau „Pe cineva?”

O întrebare către dl Profesor, zice Dlui:

„Am debutat în 1972, dar vreo două decenii a trebuit să mă pitesc mereu în crusta unui cvazianonimat...”

Cum vine asta?

„Debutat în 1972, iar cartea de debut *Martir ocular* poartă sigla 1983?”

Și cum sosise epoca mișcărilor în mase, se lansă și Andrei Țurcanu, uitând și de critică și de Poezie!

Îl acapără Politicul! O spuse chiar Domnia Sa: mă bătea gândul: oare mai are cineva nevoie de poezie în asemenea vremuri?

Dânsul, care purtase în adânc de inimă speranța că va veni – e imposibil să nu vină! Nimic nu durează la nesfârșit! – și a venit acel

timp, dar... mare dezamăgire – nimeni nu mai avea nici timp, nici nevoie de poezie!

Iată, dar, cum a fost cu debutul în critică!

P.S. Iar Răspunsul dlui Profesor este mai mult decât unul care se referă la debutul propriu-zis. Răspunsul dlui Profesor expune în linii mari întreaga sa activitate – deceniile – de critic literar!

Ajungând până în perioada anilor '90, dar și la început de secol XXI...

P.P.S. Pe parcursul megadialogului se va reveni la mai multe aspecte vizând evoluția propriei critici, ca și ideea de a realiza *O istorie literară a Basarabiei*...*Amurgul eticii. Jocul poiesis-ului estetizant*.

20. «Ați încercat să atrageți atenția asupra imposturii. Bănuiesc că erați o voce în pustiu. Cine auzea cu adevărat, dle Profesor?».

29.07.2018

Tot mai captivant devine fluxul de Răspunsuri, și asta pentru că dl Profesor ne aduce, grație prodigioasei sale memorii, alte și alte, noi și mai picante detalii și momente din acele timpuri, când... când: ce?

Când îți venea să „șuieri în biserică” și nu... nu... nu: ce? Nu cutezai ori... ori: ce? Ori îți-era frică, de ceea ce putea să ți se întâmple?

Dar ce anume putea să ți se întâmple?

Iată o sintagmă extraordinar de plastică și... memorabilă: „băiatului ista ar trebui de-i dat la bot!”

Auzit-ați bine?

Astăzi nici un autor n-ar recurge la „ista”, numaidecât ar da-o pe „ăsta”, pe când Andrei Țurcanu respectă adevărul lingvistic al acelei epoci!

Stil, frate!

Har de prozator, neică!

Ba mai mult: întorsătura absolut barbară „de-i dat la bot” vine să ne judece cam de pe unde, din ce zonă (raion, regiune) vine cel ce-o rostește.

Și mai și!

Cam ce grad de cultură posedă, și generală, dar și lingvistică. Pur și simplu, rămâi siderat citind asemenea pasaje, care nu sunt o raritate...

Aici, aș putea să zice, dl Profesor aruncă de pe umeri toga de om de catedră și – coboară în mulțime, în mediul acela gregar, de care s-a ferit toată viața... Asta e o dovadă de deplină sinceritate... Dar și de... spontaneitate în expresie...

P. S. În confirmare țin să amintesc că apare în acest context numele unui autor, desigur plecat la cele veșnice, dar care pe vremurile acelea trecea dintr-o funcție de nomenclaturist în alta – și poate în altele... E vorba de Ion Podoleanu – un ins cu înaltă cultură, dar cam slab de înger și cu veleități de autor de proze și piese... Cine-și mai amintește de el astăzi?

Chiar dacă, după decesul imperiului, și-a amintit de propriile-i păcate, a încercat să revină la matca adevărului, scriind ceva despre daci și se pare, români... iată că dl Profesor l-a scos din uitare și l-a fixat în cartea sa, făcând un gest nobil (chiar dacă într-un context nu prea pozitiv)... Urmează acum un pasaj, pe care îl reproduc întocmai:

„În 1987 am publicat în „Literatura și Arta” (16 iulie) un articol scris pe la începutul anilor '80, *Demnitatea actului critic*. Într-o intervenție imediată V. B. (adică: eu!) a susținut cu multă căldură ideile expuse acolo”...

Aici fac o pauză, pentru că ceea ce urmează vine să mă intrigheze într-un mod aparte.

De ce?

Pentru că mi s-a părut că dă cu buretele peste ceea ce afirmase anterior.

Să vedem.

Iată ca și cum consecința aceluși „un sprijin însă care nu a putut să împrăstie în forul meu interior o senzație acută de inactual și superfluu”...

De ce acea senzație?

Ne explică dl autor:

„Poate pentru că deja alte orizonturi, de-

parte de literatură, începuseră să mă fascineze”...

Plauzibil.

Dar nu cumva acel articol venea cu mare întârziere?

Or, fusese scris pe la începutul anilor '80, dar dat publicității abia în '87? Fie că aborda o problemă mereu actuală...

Iată că se confirmă o dată în plus un fel de destin al lui Andrei Țurcanu: mai toate (poate chiar toate!) îi survin cu (mare) întârziere.

Nu cumva acesta e Un dat al Destinului său?

Dar și al nostru, al tuturor – fie ca neam sau ca trăitori pe acest pământ!

Toate ne vin cu maaare întârziere!

De ce oare?

Pentru că noi preferăm „să ne vină” și nu lucrăm pentru a le grăbi?

Dau pentru că știm, din trista și neagra noastră istorie că în zadar am osteni, tot nimic n-am reuși?

Asta e o temă de permanentă meditație: noi în istorie? Sau: noi în afara istoriei?

21. «Așadar se impunea o deschidere a criteriului etic spre înțelegeri mai largi decât le avea criteriul strict moral, în binecunoscutele-i date convenționale?».

30.07.2018

– Iată un răspuns pe cât de consistent, pe atât de exact – factice și expozitiv!

Și eu, care aveam în mintea mea convingerea (dar și insatisfacția!) că ... în bolta noastră literară nu au avut/ nu au loc polemici literare, din acest Răspuns al dlui profesor aflu că s-au produs tocmai... trei! Le chiar numește: Lungu – Dolgan, Em. G. P. – Strâmbeanu, Burlacu – Corbu...

Ca să vezi!

În atâtea decenii – tocmai trei! Adevărat, asemenea dispute nici nu aveau cum să se producă într-un regim opresiv – acestea, pe care le citează dl Profesor datează de mai

încoace – de prin vremea Perestroicăi – nu? Doar de una îmi amintesc și eu – de cea cu... Emil și Strâmbeanu!

Dar parcă aceea putea fi numită polemică? Ia o bălăcăreală!

Asta, desigur, din partea lui Strâmbeanu, care... care... care la alta nici nu prea se pricepe!

Când zicem „polemică”, avem în vedere o discuție cu argumente redutabile, purtată într-un stil intelectual, cu mijloace profesionale etc. ...

De unde la noi toate acestea? Dar răspunsul dlui Profesor ne aduce în față dovada (peremptorie!) că este la curent nu doar ce s-a petrecut în critică cu participarea generației mai vârstnice, ci se referă în deplină cunoștință de cauză și la mai recente realizări ale genului...

Am în vedere studii semnate de Nicolae Leahu, dar și de Lucia Țurcanu și Adrian Ciubotaru – exegeze fundamentale, în baza cărora li s-au acordat titluri de doctori... În special cele ale Luciei și a lui Adrian, care sunt adevărate performanțe, vizând fenomene literare general românești, puțin explorate anterior.

Impresionează în acest Răspuns al dlui Profesor concizia cu care știe (ceea ce îi este mai totdeauna propriu), știe să formuleze informația și ideile. Dar nu numai atât, zic eu. Țurcanu nu ar fi Țurcanu, dacă nu și-ar expune și atitudinea față de faptele la care face referință. Și aici văd două aspecte diametral opuse.

Anume?

Care a fost sarea/ substanța celor trei polemici? Trece peste ele, ca din zbor. Ba și mai grav: le ia în paranteză! Pe când atunci când ajunge să vorbească de critica de mai încoace (în special, de așa numita „școală de la Bălți”), emite judecăți și aprecieri destul de categorice.

Cităm: „un alt fenomen datorat aceleiași „falange” foarte active de critici, care au reușit pentru un timp să se impună agresiv și chiar să monopolizeze prim-planul spațiului literar curent”... Apoi „o ușoară „feminizare” a dis-

cursului critic”... Apoi: „...în linia unei lejere neasumări de răspundere postmodernistă... desconsiderarea profundizimilor și preferința pentru ludic și „deconstrucții” ironice și autoironice... impresionism de circumstanță și a divagațiilor speculative”.

Citești (mă refer la mine, în primul rând) și te întrebi: de ce această „cum să-i zic? ne-acceptare? subapreciere? poate chiar aversiune față de modalitățile de manifestare a noii/ tinerei critici literare?

Oare critica literară nu are dreptul să se modifice (în bine? în rău?) la fel ca și literatura de care se ocupă? Oare nu se scrie beletristică astăzi altfel decât se scria pe vremuri?

Da. S-a schimbat literatura!

Și atunci și critica procedează la fel!

Nu e nimic fără schimbare pe lumea asta!

Mai potrivit ar fi fost ca să auzim de la dl profesor de ce se produc asemenea transformări în critică.

Să ne dezvăluie mecanismele (în bine sau în rău), lăsându-ne pe noi, cititorii și neavizații, să deducem și să judecăm... Asta e opinia mea...

22. «Aceste „divagări speculative” n-au constituit mărunta discordie pentru adepții discursului tradiționalist, pentru cei care au preferat de multe ori instrumentalul discursiv adecvat oratoria clamoroasă?».

– Da, e o întrebare, cum s-ar zice, „la țanc!” Să vedem ce răspunde dl Profesor.

31.07.2018 (05¹⁵)

O, de data aceasta îl vedem total declanșat, dând frâu liber spiritului său polemic, pe care uneori, în alte răspunsuri ale Domniei Sale, l-a catalogat drept... drept: ce?

Drept manifestare a unui orgoliu excesiv sau... sau: a ce?

Sau: descărcare de umori! Anume?

După ce reproduce (cine s-ar fi așteptat la o trecere atât de bruscă de la forul profesoral, reținut, sobru?), zic, după ce reproduce o

replică rău usturătoare emisă de Em. G. P. în adresa lui Strâmbeanu, procedează la un atac asupra lui Eugen Lungu. Eu așa îi spun: atac!

Am citit și recitit textul acestui al 23-lea Răspuns, pentru că mi s-a părut oarecum neobișnuit, la început confuz, apoi incoerent (ceea ce ar fi cam același lucru, nu?), dar greu explicabil.

Adevărat, dl Profesor, mai întâi, face dreptate ca și cum criticului E. L., despre care zice: „Mai productivă pentru despicarea apelor a fost o perioadă îndelungată atitudinea lui Eugen Lungu”... Avea în vedere elaborarea „Portretului de grup” pentru care oferea ca și cum o legitimare a optzeciștilor basarabeni...

După care, oarecum inopinat, îi fulgeră în ochi un titlu de carte a criticului, purtând drept titlu o sintagmă ce-l înfurie rău pe dl Profesor.

„Raftul cu himere!” e acel titlu care îl scoate din sărite. Tună Dlui: „... Statutul criticului nu e, totuși, unul de valorizare a Nimicului”. Îl înțelegem pe dl Profesor: toată viața și-a consacrat-o studiului literaturii și, când colo, vine acest E. L. să-i declare că și-a pierdut vremea cu ... Himerele, adică cu... Nimicul! Era să-mi scape un detaliu, și unul extrem de important. E vorba de... de: cine? Ce?

Spune dl Profesor:

„Ardența justițiară... – iată ce a rămas de la Vasile Coroban”... Rămâi nedumerit: de ce se referă dl Profesor (anume în acest moment) la imaginea/ numele temutului de altă dată critic Coroban?

Spre a-l lua drept spirit ocrotitor, poate? Da, așa este.

Iar după ce i-a invocat numele urmează o pagină întreagă de defulare a propriilor umori, în care E. L. apare în cele mai negre culori. Adevărat, iar amintind mai întâi momentul pozitiv de luptă „cu unul din coloșii cu picioarele de lut al cincinalelor literare socialiste (Mihai Dolgan – V. B.).

Or, atacurile ce urmează vin să developeze

o adevărată idiosincrazie față de scrisul preopinentului său, pe care îl numește „șoarece de bibliotecă”, „scormoniri în detalii”, „pedanterie”. În continuare: „Estetismul se confundă cu viciul amoralității”...

Cum toate aceste calificative i s-au părut insuficiente, în finală îl acuză de „sectarism”: „În fața „raftului” cu himere” nu mai e altceva de făcut decât să etalezi o superioară îngăduință. De asemenea, e firesc și ușor să-ți selectezi de acolo emulii, din care să faci o sectă, care să te urmeze cu venerație și căroră să le porți de grijă, încurajându-i, susținându-i, promovându-i”...

Mi s-a părut un adevărat act de acuzare acest demers furios al dlui Profesor. Furios, dar nedrept în substanța lui.

De citez a face o asemenea concluzie/ afirmație? Pentru că totul porni de la acea sintagmă „Raftul cu himere”, care inițial nu era decât titlul unei rubrici critice, susținute de E. L. în ziarul „Sfatul Țării”. Trecută drept titlu de carte mai târziu, ea venea ca ceva care să atragă atenția asupra respectivei ediții, și nicidecum să sintetizeze ceea ce conținea în paginile ei, dar și nici să exprime atitudinea autorului față de fenomenul literatură în general...

Or, în finală, dl Profesor s-a lăsat furat de o stare de moment, care i-a făcut un deserviciu...

P. S. Sau (tot ce e posibil) textul răspunsului nu a fost suficient și atent redactat...

23. «Credeți că în această prevalență a esteticului criteriul moral își pierde toate mizele? Or, literatura e mai întâi relație acută cu realitatea, coborâre în „miezul” ei dilematic, în acele zone de apocalipsă, care zdruncină ființa, fiind mai întâi angajare în actul cunoașterii condiției umane și abia mai apoi scriitură, tehnică artistică. Cel care citește, notează undeva Tzvetan Todorov, devine nu un specialist în analiza literară, ci un cunoscător al ființei umane».

– După referiri la cenzura vremii și la specificul criticii și destinele criticilor din acei ani, iată că vroia distinsă doamnă doctor Nina Corcinschi, cu această a 24-a întrebare către dl profesor Andrei Țurcanu, care Întrebare e mai mult decât ca atare. Se conține în ea un întreg concept asupra ceea ce este (și ar trebui să fie și să rămână în permanență) Literatura (da, cu majusculă!), dar și ceea ce este (și s-ar cuveni să fie și să rămână!) Critica Literară.

Sunt adevărate definiții, succinte și atât de cuprinzătoare încât ai impresia că sunt formulate pentru un corp enciclopedic!

Și nu doar că Vă referiți la cele două genuri literare (da, pentru că și Critica e un gen literar), ci țineți (și cu bună dreptate!) să relevați, misiunea literaturii în spiritualitatea umană – altfel zis, Relația ei congenitală, cum să mă expun așa, cu Realitatea existenței umane.

Dar nu numai atât.

Vă referiți, concomitent, și la misiunea Criticii, amintind a câta oară (prin citatul dintr-un celebru om de litere Tzvetan Todorov) că „cel ce citește devine nu un specialist în analiza literară, ci un cunoscător al ființei umane”.

Minunat spus! Profundă explicație! Marele adevăr!

Eternul Adevăr, atât de frecvent ignorat și uitat... Or, Literatura Adevărată asta și face: investighează și pătrunde/ exprimă problemele fundamentale ale existenței omului pe acest Pământ.

Am impresia, că începând de la acest moment, de la această Întrebare a Domniei Voastre, dialogul devine o Dispută de mare nivel, deschizând noi și captivante perspective în expunerea și confruntarea de fapte literare și idei estetice vizând fenomenul literar postbelic din Basarabia... Aceste fiind zise, să purcedem la a exprima câteva impresii și considerații asupra Răspunsului dlui Profesor.

De la bun început se cuvine să remarcăm,

că Domnia Sa ca și cum ar continua să răspundă la întrebarea precedentă... Și asta pentru că îl are în continuare în cătarea (era să zic bătaia!) puștii pe colegul său criticul Eugen Lungu.

O începe pe un ton, aș zice eu, ușor ironic-persiflator.

Citez „Până la „clasicizarea” sa de mai încoace, Eugen Lungu și-a demonstrat, totuși, nu de puține ori și apetența pentru mizele mari ale literaturii”. Facem o pauză aici și ne întrebăm: de ce „clasicizare”? Se poate atribui acest calificativ E. L.?

Ori e doar un șfichi de ironie?

Nu cumva e în subsidiar un sentiment de invidie, dat fiind faptul că E. L. s-a postat ca și cum în fruntea noii generații de literați?

Așa pare să fie, dacă stăm să ne amintim notele dure ce i le-a adresat în cadrul răspunsului precedent.

Revin a câta oară asupra textului și, să vedeți, constat că remarca și „clasicizarea” lui E. L. nu îi este atribuită așa, pur și simplu, ci îi servește dlui profesor drept o rampă de lansare a unei serii mai lungi și mai susținute atacuri asupra ceea ce s-a numit și se mai numește fenomenul „postmodernist”. Zice dl Profesor: „... în linia tendințelor postmoderniste... după anul 2000 mai ales, criteriile critice s-au fluidizat, s-au diluat, s-au ambiguizat până la victoria unui impresionism zglobiu”. Și în continuare, idei tranșante răspicat formulate: „Dacă, în anii '90, până la despărțirea apelor, adică până la anihilarea și dispariția din spațiul public a discursului critic decrepit cu rădăcini viscereale în vechile dogme, discursul postmodernist vădea o vigoare combativă și un bun-simț constructiv (a se vedea contribuțiile lui E. Lungu, N. Leahu, V. Ciobanu, Gr. Chiper, Em. Galaicu-Păun, Mircea V. Ciobanu), chiar dacă pe alocuri o lua înaintea un demon narcisiac și egocentrist, peste deceniul următor pune tot mai mult stăpânire o forfotă junevilă și capricioasă de orgolii prinse într-o babilonie iresponsabilă a aproximărilor și datului cu părerea”.

E o prezentare a fenomenului de o mare forță expresivă și de convingere!

O putea face doar dl Profesor, care a fost și este un foarte atent observator al procesului literar basarabean.

Zicem astea, dar ne rezervăm dreptul de a interveni (ulterior) cu propriile opinii și înțelegeri ale fenomenului respectiv.

Deci, să confirmăm cu citatul. Iată metafora fundamentală care vine să caracterizeze postmodernismul; „Cenaclurile substituie biblioteca”. Urmează, pe același ton dur, pe alocuri acid, un fel de diatribă îndreptată asupra noii literaturi, care ar culmina cu următorul pasaj: „... în locul condeiului, vine laptopul, cu „beneficiul” substituirii eforturilor îndelungate ale erudiției cu informarea rapidă și glisarea pe urmele motorului de căutare GOOGLE pentru ciupitul de ici, de colo al cunoștințelor”.

Ne oprim un pic aici, ca să ne tragem suflul, după care vom continua...

03-05.08.2018

Iar continuarea e cam aceasta: cine e „Martor”-ul noii stângi la mare modă astăzi între critici? Roland Barthes, „o adevărată catastrofă intelectuală și morală”. Acestea dl Profesor le citează după Adrian Marino, din cartea de memorialistică: „Viața unui om singur”.

Nu doar atât, fragmente de citate din Marino urmează mai multe.

Or, dl Profesor îi acordă un mare credit lui Adrian Marino. Chiar prea mare, așa zice eu. Dacă ar fi să confirmăm citatele din aceeași carte, am ajunge și la aprecieri mai puțin potrivite. De ce a spus Adrian Marino despre M. Cimpoi, bunăoară!

Sau să ne amintim de faptul, că anume Adrian Marino, fiind coleg de exil cu Paul Goma la Lătești, l-a delatat, zice-se pe acesta, intrând în cârdășie cu ochioasa securitate, obținând astfel dreptul de a călători liber prin străinătăți...

Dar iată că și Domnia Ta, doamnă Nina

Corcinschi ați sesizat aceste accente dure în răspunsul dlui Profesor și i-ați adresat următoarea întrebare.

24. «Nu credeți că Adrian Marino a exagerat? Că evaluărilor obiective i-au ținut loc niște resentimente personale?».

06.08.2018

– Da, desigur, a exagerat. Dar pe cât înțeleg eu, dl Profesor a atins aici o problemă nu doar a criticii literare din spațiul basarabean, ci, ca să zic așa, a vizat ceea ce s-ar numi ruptura între epoci și generații, care se manifestă flagrant de la o vreme încoace.

Dl Profesor Andrei Țurcanu este produsul și adeptul spiritului clasic – tradițional în cultură și spiritualitate, pe când noile generații ce au venit s-au format în alte condiții și cu alte gusturi... Zic: gusturi, pentru că, așa cum se știe, „gusturile nu se discută” – e ceva ca un dat, un criteriu pe care nu poți nici să-l impui cuiva, nici să-l schimbi.

Adevărat, se mai spune: „Bunul gust”, adică a avea un bun Gust; fie că acesta ți-a fost hărăzit de la naștere, fie că ți l-ai cultivat și dezvoltat – depinde, dacă ai avut parte de lucruri bune, de un dascăl ales etc. Îmi amintesc de un titlu de carte a dlui Profesor Andrei Țurcanu se numea *Bunul simț*, o culegere de eseuri literare. Am fost impresionat de această sintagmă – „Bunul simț”! Unde, cine, când a mai pus pe o carte de-a sa un asemenea titlu? Dar numai titlu?

E un principiu fundamental al eticii și moralei umane – bunul simț. Or, Bunul simț se întemeiază pe Bunul Gust, iar acesta e atât de individual și delicat! Vom merge și mai departe. Dacă Bunul Simț are la bază Bunul Gust, atunci din ele ambele răsare și se înalță un principiu și mai înalt – cel al Bunei Cuvinițe! Da – Buna Cuviniță, care le înglobează și le sintetizează pe primele două!